

Departement Gezondheidszorg en Chemie

Bachelor in de ergotherapie

Een intergenerationeel kunstproject in een
woon- en zorgcentrum

CAMPUS

Geel

Somers Marijke

Academiejaar 2006-2007

VOORWOORD

Toen we in het begin van het schooljaar de opdracht kregen een eindwerk te maken, wist ik niet goed hoe eraan te beginnen. Het leek me een moeilijke opdracht, maar ook een enorme uitdaging.

Nu kan ik, op het einde van het schooljaar, zeggen dat ik met veel plezier en voldoening aan die moeilijke opdracht gewerkt heb. Toch ben ik trots op de resultaten van het project. Het heeft me fijne, maar soms ook moeilijke momenten bezorgd. Voor het schrijven van mijn eindwerk heb ik serieus gezwoegd en gezweet.

Gelukkig kon ik gedurende mijn eindwerkstage, maar ook tijdens het ganse schooljaar op verschillende mensen rekenen. Hun motivatie en ondersteuning hebben me op moeilijke momenten geholpen. Zij dragen dan ook een belangrijk steentje bij tot dit geheel, want zonder hen had dit resultaat er nooit kunnen zijn. Ik wil hen graag bedanken.

Eerst en vooral wil ik de kunstenaars, de bewoners van Zusterhof Campus Hadschot en de kleuters van de derde kleuterklas van kleuterschool Hadschot, bedanken. Zonder hun enthousiaste en spontane medewerking was dit project nooit een succes geweest.

Oprechte dank aan Kristine Horemans en Inne Dresselaers, mijn externe begeleidsters en ergotherapeuten, maar ook aan Marina Swinnen, animatrice, voor hun onvoorwaardelijke steun en inzet. Niet alleen tijdens de stage, maar ook tijdens het realiseren van mijn eindwerk. Ze hebben vele uren besteed aan het lezen en verbeteren van dit eindwerk.

Ook Greet Jansen, mijn stagementor en docente geriatrie aan de Katholieke Hogeschool Kempen, wil ik bedanken. Ze heeft me gedurende een gans schooljaar met hart en ziel begeleid en gesteund. Bij haar kon ik steeds terecht voor raad en informatie.

Graag wil ik ook kleuterleidster Lieve bedanken voor de fijne, aangename samenwerking en het vertrouwen dat ze steeds in me had.

Ik dank ook Veerle en Leo voor het nalezen van mijn eindwerk. Hun eerlijke en kritische opmerkingen zijn een belangrijke bijdrage geweest bij het voltooien van dit eindwerk. Verder wil ik graag mijn klas- en kotgenoten bedanken, voor de prettige momenten gedurende de ganse opleiding. Ze zorgden steeds voor onmisbare afleiding en ontspanning.

Tot slot, maar zeker niet het minst, bedank ik mijn ouders. Zij hebben er mee voor gezorgd dat ik deze studie heb kunnen voltooien. Zonder hun morele steun was me dit allemaal niet gelukt.

Bedankt om er allemaal voor mij te zijn!

SAMENVATTING

In dit eindwerk zoek ik een antwoord op de vraag of een intergenerationeel kunstproject een meerwaarde voor bejaarden kan betekenen. Aan de hand van acht kunstactiviteiten en een tentoonstelling tracht ik deze vraag te beantwoorden.

De activiteiten met de kleuters vonden telkens plaats in het woon- en zorgcentrum Zusterhof Campus Hadschot. Voor ik van start ging met de activiteiten heb ik doelstellingen geformuleerd, dit vooral in het teken van bejaarden. Van hieruit heb ik acht activiteiten samengesteld die aan vooropgestelde criteria voldeden. Door een goede en planmatige voorbereiding kon het project een goede start nemen.

Aan het project namen verschillende bewoners deel, zodat er sprake was van een heterogene groep deelnemers.

Kunstactiviteiten bleken goed bruikbaar te zijn. Kunst is een 'open' begrip, er is geen vaststaand resultaat waar men naar moet werken. Op deze manier kwamen zowel bewoners als kleuters op een aangename manier in contact met kunst. Bij dit intergenerationeel project werd kunst als middel gezien, om de algemene kerndoelstellingen te bereiken.

Doordat de twee generaties van elkaar verschillen ontstonden er vrijwel direct waardevolle en interessante interacties. Bejaarden en kleuters vulden elkaars behoeften aan, ze werkten als het ware complementair. De activiteiten betekenden voor zowel bewoners als kleuters vaak een vreugdevolle en ontspannen ervaring. Het project was een aanvulling op de beide leefwerelden.

De activiteiten bleken al snel een positief gedrag bij de bewoners te stimuleren. De bewoners verlegden hun creatieve grenzen en maakten met de kleuters prachtige kunstwerken. Er was tijdens de verschillende activiteiten steeds een aangename en ontspannen sfeer. Naarmate de activiteiten vorderden stond het contact niet langer in het teken van de activiteit, maar namen zowel kleuters als bewoners spontaan en ongedwongen contact.

Zowel kleuters als bewoners hadden wederzijdse voordelen bij deze samenwerking. Bij de bejaarden was er sprake van reactivatie en sociaal contact. Het contact met de kleuters was bevorderlijk voor lichaam en geest. De kleuters leerden anderzijds onder meer rekening houden met samenwerken en contacten leggen.

Het hoogtepunt van de acht activiteiten was een tentoonstelling waarbij de verschillende kunstwerken werden tentoongesteld. De complimenten die bejaarden en kleuters kregen, waren een enorme oppepper voor hun zelfbeeld. De trotse gezichten maakten de tentoonstelling meer dan de moeite waard.

Ik kan als toekomstig ergotherapeute besluiten dat een intergenerationeel kunstproject wel degelijk een meerwaarde kan betekenen voor bejaarden, maar ook voor kleuters.

RÉSUMÉ

Dans ce travail de fin d'études, je cherche une réponse à la question si un projet d'art intergénérationnel pourrait avoir une valeur supplémentaire. M'appuyant sur huit activités artistiques et une exposition, j'essaierai de répondre à cette question.

Les activités avec les petits enfants ont toujours eu lieu dans le centre de soins et d'habitation Zusterhof Campus Hadschot. Avant de commencer les activités, j'ai formulé des objectifs qui se rapportaient surtout aux personnes âgées. Ensuite, j'ai composé huit activités qui correspondaient à des critères préalablement déterminés. Grâce à une bonne préparation systématique, le projet a pu prendre un bon départ.

Plusieurs habitants ont participé au projet, de sorte qu'on pouvait parler d'un groupe de participants hétérogène.

Les activités artistiques se sont révélées très efficaces. L'art est une notion 'ouverte', il n'y a pas de résultat fixe auquel il faut aspirer. C'est ainsi que les habitants comme les petits enfants sont entrés en contact avec l'art d'une manière agréable. Lors de ce projet intergénérationnel, l'art était considérée comme moyen, afin d'atteindre les objectifs fondamentaux généraux.

Il s'est produit presque tout de suite des interactions précieuses et intéressantes, à cause de la différence entre les deux générations. Elles se complétaient, elles travaillaient pour ainsi dire d'une manière complémentaire. Souvent, les activités étaient une expérience joyeuse et détendue tant pour les habitants que pour les petits enfants. Le projet apportait un complément aux deux mondes.

Très vite déjà, l'on a constaté que les activités stimulaient la conduite positive des habitants. Ceux-ci dépassaient leurs limites créatives et faisaient des œuvres d'art magnifiques ensemble avec les petits enfants. Lors des activités diverses, il régnait toujours une ambiance agréable et détendue. Au fur et à mesure que les activités progressaient, le contact entre les petits enfants et les habitants ne se limitait plus à l'activité en question sinon il surgissait d'une manière spontanée et décontractée.

Aussi bien les petits enfants que les habitants ont bénéficié de cette collaboration. D'une part, il y eu la réactivation et le contact social pour les personnes âgées. Le contact avec les petits enfants était favorable au corps et à l'esprit. D'autre part, les petits enfants ont appris entre autres de tenir compte d'une collaboration et de nouer des contacts.

Une exposition des différentes œuvres d'art réalisées constituait l'apogée des huit activités. Les compliments qu'ont reçus les personnes âgées et les petits enfants ont remonté énormément leur image de soi. Vu les visages fiers, l'exposition valait certainement la peine.

En tant que future ergothérapeute, je peux conclure qu'un projet d'art intergénérationnel peut bel et bien avoir une valeur supplémentaire pour des personnes âgées, mais également pour des petits enfants.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	3
SAMENVATTING	4
RÉSUMÉ	5
INHOUDSOPGAVE	6
1 INLEIDING	10
2 INTERGENERATIONEEL PROJECT	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Definitie	11
2.3 De verschillen tussen de generaties: kleuters en bejaarden	11
2.4 Respect en solidariteit tussen jong en oud: iets waar nog aan gewerkt kan worden	12
2.5 Wat kan intergenerationeel werken voor bejaarden en kleuters betekenen?	12
2.6 Aandachtspunten	14
2.7 Besluit.....	14
3 BESCHRIJVING DOELGROEPEN	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Ontwikkelingsniveau 4-5 jarige kleuter	16
3.2.1 Motorische ontwikkeling	16
3.2.2 Cognitieve ontwikkeling	16
3.2.3 Taalontwikkeling	17
3.2.4 Sociale ontwikkeling	17
3.2.5 Hoe benaderen kleuters bejaarden?	18
3.2.6 Kleuters versus dementerende bejaarden	18
3.3 Leefwereld bejaarden	18
3.3.1 Algemene kenmerken	18
3.3.2 Dementie.....	20
3.3.3 Benadering bejaarden kleuters.....	23
3.4 Besluit.....	23
4 WAAROM WERKEN ROND KUNST?	24
4.1 Inleiding	24
4.2 Wat is kunst?	24
4.3 Voordelen van werken rond kunst	24
4.4 Creatieve activiteiten als ergotherapeutisch middel	25
4.5 Besluit.....	25
5 VOORSTELLING VAN DE INSTELLINGEN	26
5.1 Inleiding	26
5.2 Zusterhof Campus Hadschot	26
5.2.1 Algemeen	26
5.2.2 Een stukje verleden... ..	26
5.2.3 Beschrijving	26

5.2.4	Oprachtenverklaring	27
5.2.5	Ergotherapie binnen Zusterhof Campus Hadschot	27
5.3	Kleuterschool Hadschot	27
5.3.1	Algemeen	27
5.3.2	Een stukje verleden... ..	27
5.3.3	Beschrijving	28
5.3.4	Oprachtenverklaring en basisprincipes	28
5.4	Besluit.....	29
6	VOORSTELLING INTERGENERATIONEEL KUNSTPROJECT	30
6.1	Inleiding	30
6.2	Doelstellingen intergeneratieel kunstproject	30
6.2.1	Inleiding	30
6.2.2	Doelstellingen voor bejaarden	30
6.2.3	Doelstellingen voor kleuters.....	31
6.2.4	Doelstellingen voor bejaarden en kleuters.....	32
6.2.5	Besluit.....	32
6.3	Voorstelling kunstproject met kleuters en bejaarden.....	32
6.4	Criteria activiteiten	33
6.5	Lokaalvoorwaarden.....	34
6.6	Begeleiding	34
6.7	Verloop	35
6.8	Besluit.....	35
7	VOORSTELLING DEELNEMERS	36
7.1	Inleiding	36
7.2	Voorstelling deelnemers	36
7.2.1	Valide en psychisch gezonde bewoners.....	36
7.2.2	Licht dementerende bewoners.....	36
7.2.3	Matig tot ernstig dementerende bewoners	37
7.2.4	Bewoners met beperkte motorische mogelijkheden	37
7.2.5	'Passieve' deelnemers versus 'actieve' deelnemers	37
7.3	Besluit.....	37
8	VOORBEREIDINGEN	38
8.1	Inleiding	38
8.2	Vorbereidingen voor project	38
8.3	Briefing ergo- animatieteam	38
8.4	Briefing kleuterleidster	39
8.5	Uitnodigen van bewoners.....	39
8.6	Inlichten van personeel	39
8.7	Besluit.....	39
9	INTERGENERATIONELE ACTIVITEITEN	40
9.1	Inleiding	40
9.2	Bespreking activiteiten	40
9.2.1	Kleitabletten.....	40
9.2.2	Zandverf.....	41
9.2.3	Zoutdeeg	42
9.2.4	Dikke verf.....	42
9.2.5	Sterrenhemel	43
9.2.6	Knikkerverven	44
9.2.7	Wereldbol	45
9.2.8	Stempelbloem	45

9.3	Evaluatie activiteiten	46
9.3.1	RETROSPECTIEF	46
9.3.2	PROSPECTIEF	51
9.4	Besluit.....	52
10	TENTOONSTELLING.....	53
10.1	Inleiding	53
10.2	Bespreking tentoonstelling.....	53
10.2.1	Keuze van een tentoonstelling	53
10.2.2	Verloop tentoonstelling	53
10.2.3	Enkele reacties uit het gastenboek:	54
10.2.4	Enkele foto's van de tentoonstelling	55
10.3	Evaluatie tentoonstelling	55
10.3.1	RETROSPECTIEF	55
10.3.2	PROSPECTIEF	56
10.4	Besluit.....	57
11	BESLUIT	58
	LITERATUURLIJST.....	59
	BIJLAGEN	61

*Neem de wijsheid en de ervaring van een bejaarde,
samen met de energie en onschuld van een kind,
meng het met vriendschap
en iets wonderlijks gebeurt!*

Motto van het Josephine Sunset Home, Verenigde Staten

1 INLEIDING

De keuze van het onderwerp voor mijn eindwerk heeft niet lang geduurd. De doelgroepen bejaarden en kleuters spreken me beide erg aan, een combinatie van hen leek me dan ook erg boeiend. Twee leeftijdsgroepen leren elkaar beter kennen en komen tot stimulerende interacties. Tijdens dit eindwerk wil ik nagaan wat de meerwaarde van dit intergenerationeel kunstproject voor bejaarden is.

In het eerste hoofdstuk zoek ik uit wat intergenerationeel werken concreet inhoudt. Wat kan het betekenen voor zowel kleuters als bejaarden. Zo kreeg ik een theoretische achtergrond, van waaruit ik later de doelstellingen geformuleerd heb.

Om de doelstellingen en de begeleiding zo goed mogelijk op de doelgroepen af te stemmen, bekijk ik in het volgend hoofdstuk het ontwikkelingsniveau van de kleuters en de leefwereld van de bejaarden.

In het daaropvolgend hoofdstuk wordt kunst onder de loep genomen. Want wat is kunst nu eigenlijk? Het is belangrijk dat ik, voor ik met dit project startte, concreet wist wat kunst inhield en welke voordelen dit middel heeft. Kunst is in dit intergenerationeel project een middel om tot de algemene doelstellingen te komen.

Verder bekijk ik de instellingen, Zusterhof Campus Hadschot en kleuterschool Hadschot, die bij dit project aan bod komen. Het is erg belangrijk dat het project binnen hun visie past.

Bij de voorstelling van het project sta ik stil bij de doelstellingen, omdat ik van daaruit de activiteiten ben gaan samenstellen. Vanuit die doelstellingen zijn acht verschillende activiteiten opgesteld dit mede aan de hand van criteria. Verder is er aandacht voor lokaalvoorwaarden, de begeleiding en het verloop van de verschillende activiteiten.

Het mooie pakket activiteiten die aangeboden zijn aan bejaarden en kleuters wordt uitgebreid beschreven en geëvalueerd. De doelstellingen worden voor zowel bejaarden als kleuters kort geëvalueerd. Verder komt de begeleiding en aandachtspunten van de verschillende sessies aan bod. Zo wordt er een globaal beeld geschetst van hoe het project verlopen is en welke aandachtspunten men voor zowel bewoners als ergotherapeut in het achterhoofd moet houden.

Als afsluiting van het intergenerationeel kunstproject was er een tentoonstelling in woon- en zorgcentrum Zusterhof Campus Hadschot. Zo konden kleuters en bejaarden aan hun familie en andere medebewoners, maar ook aan andere geïnteresseerden tonen wat ze samen gecreëerd hebben. In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de tentoonstelling, maar er zal ook een evaluatie in te vinden zijn.

In het laatste hoofdstuk is er plaats voor een algemeen besluit. Hierin wordt getoetst of er effectief een meerwaarde aan een intergenerationeel kunstproject is. En zo ja, welke die is voor bejaarden en kleuters.

Ik hoop met dit eindwerk te bereiken dat de lezer ervaart hoe boeiend een intergenerationeel kunstproject voor zowel bejaarden als kleuters kan zijn.

2 INTERGENERATIONEEL PROJECT

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de definitie van een intergenerationeel project belicht. Daarna worden de verschillen tussen de generaties en solidariteit tussen jong en oud voorgesteld. Vervolgens wordt er gekeken naar welke betekenis een intergenerationeel project heeft voor kleuters en bejaarden. Als laatste komen de aandachtspunten aan bod.

2.2 Definitie

“Een intergenerationeel project bevat doelgericht en planmatig opgezette activiteiten die samenwerking en interactie tussen leden van verschillende generaties bevorderen. Dit door middel van wederzijds waardevol geachte kennis, ervaring, vaardigheden en/of diensten.” (Zandbergen J., Pennix K., 1996, p.16)

Algemeen kan ik stellen dat bij een intergenerationeel project twee verschillende generaties elkaar bewust ontmoeten. Twee leeftijdsgroepen komen tot stimulerende interacties met uitwisseling van ervaring en kennis. Het project vindt gedurende een langere tijd plaats, wat voordelen met zich meebrengt voor beide leeftijdsgroepen. Een dergelijk project kan een belangrijke bijdrage betekenen aan de leefwereld voor de bejaarden.

2.3 De verschillen tussen de generaties: kleuters en bejaarden

Kleuters en bejaarden verschillen aanzienlijk van elkaar: ze zijn opgegroeid in een ander tijdperk, communiceren soms op een andere wijze, hebben andere waarden, andere vrijetijdsbesteding, maar beschikken ook over andere vaardigheden en kennis. Die verschillen worden echter vaak in een negatief daglicht geplaatst. Dit kan de oorzaak zijn van een stroef contact tussen de twee verschillende generaties.

Toch zijn het deze verschillen die een intergenerationeel project waardevol en succesvol maken! De interacties die tussen jong en oud plaatsvinden zijn zeer interessant en leerzaam. Dit komt doordat de leeftijdsgroepen van elkaar verschillen, ze kunnen hierdoor van elkaar leren en een bijdrage leveren aan de vervulling van de behoeften van de ander. Bijvoorbeeld een bejaarde heeft behoefte aan sociaal contact en een kleuter heeft behoefte aan aandacht, de bejaarde kan het kind aandacht geven, waardoor er sociaal contact zal ontstaan.

De juiste combinatie tussen behoeften en vaardigheden van beide leeftijdsgroepen kan leiden tot een wederzijds vruchtbaar contact. Er kan gezegd worden dat er een soort ruilproces ontstaat. Beide leeftijdsgroepen hebben behoeften, maar kunnen elkaar ook van alles aanbieden. Met andere woorden: elke deelnemer heeft iets te bieden wat van waarde is voor de ander. Dat ruilproces is de basis voor communicatie en wederzijds respect.

2.4 Respect en solidariteit tussen jong en oud: iets waar nog aan gewerkt kan worden

Men kan zich afvragen of oudere en jongere generaties elkaars bijdrage en plaats in de samenleving respecteren. Moet men bijvoorbeeld bejaarden degraderen tot een groep die enkel voor maatschappelijke kosten zorgt of is het eerder een zaak van ons allen om met de ouderen aan een toekomstige intergenerationele samenleving te werken?

Er kan gesteld worden dat in onze samenleving solidariteit tussen verschillende generaties onder druk staat. Dit is het gevolg van ondermeer industrialisatie, verstedelijking, geografische mobiliteit en veranderingen in familiestructuur die ervoor zorgen dat de kloof tussen verschillende generaties groter wordt. Vandaag de dag wordt daardoor het belangrijkste contact gezocht met personen van dezelfde leeftijdscategorie.

Hierdoor kan er een sociale afstand tussen jong en oud ontstaan. Intergenerationele projecten zorgen er juist voor dat verschillende generaties terug met elkaar op een positieve manier in contact komen. De sociale afstand wordt kleiner, waardoor respect en solidariteit tussen de verschillende generaties kan ontstaan.

Belangrijk is dat de twee generaties elkaar beter leren kennen, elkaar anders-zijn respecteren en hierdoor op een vriendschappelijke manier met elkaar omgaan.

2.5 Wat kan intergenerationeel werken voor bejaarden en kleuters betekenen?

Intergenerationele projecten kunnen een aanvulling betekenen voor de sociale en psychische wensen en behoeften van de bejaarden (bv behoefte aan sociaal contact, de behoefte om zinvol en nuttig bezig te zijn).

De bezoeken van de kleuters kunnen een soort doorbreking betekenen van een isolement waar de bejaarden zich in bevinden. Het contact met de kleuters stimuleert de alertheid en communicatiebereidheid van de bejaarden en zal hen een vroegdevolle ervaring bezorgen. Verder doen de kleuters op een ongedwongen wijze beroep op het verzorgend vermogen van de bejaarden.

Aan de andere kant gaan de kleuters ervaren dat het leuk is om samen te werken met bejaarden en de onvoorwaardelijke aandacht van de bejaarden kan een zeer rustgevend effect hebben. De positieve ingesteldheid van kleuters wordt gestimuleerd, waardoor ze een goed zelfbeeld en zelfvertrouwen ontwikkelen. De activiteiten kunnen als het ware een aanvulling voor hun ontwikkeling betekenen op moreel, sociaal en motorisch vlak.

Ik ga nu kort verschillende punten duiden die ervoor zorgen dat bejaarden en kleuters tot een psychisch en sociaal goed welbevinden komen tijdens een intergenerationeel project.

Eerst en vooral moet er aandacht zijn voor *functioneel contact*. Dit wil zeggen dat er doelbewuste activiteiten georganiseerd worden. Hierbij is er steeds aandacht voor de wensen en de behoeften van de bejaarde, maar ook voor die van de kleuter. Als men functionele, maar ook waardevolle contacten wil, is het belangrijk doelstellingen voor de beide doelgroepen te formuleren (zie 6.2. Doelstellingen intergenerationeel kunstproject).

Verder moet men aandacht blijven behouden voor *direct contact*. Dit is zeer belangrijk voor een succesvol intergenerationeel project, want dan is er pas sprake van 'echt' persoonlijk contact. Daarom moet men steeds zorgen voor een activiteit waarbij men moet samenwerken (Zie 6.4. Criteria activiteiten). Jong en oud moeten de kans krijgen elkaar te leren kennen.

Men moet er steeds voor zorgen dat er *meerdere activiteiten* plaatsvinden. Er worden te vaak eenmalige activiteiten georganiseerd. Dit is meestal een eenmalige vreugdevolle ervaring, maar ze kan zelden leiden tot een goed contact met wederzijds respect.

Als laatste moet men ook kijken naar *wederzijds belonend contact*. De basis voor ieder intergenerationeel project is dat elke deelnemer een bevredigende balans ervaart tussen 'geven en nemen', met andere woorden jong en oud bieden elkaar zaken zoals kennis, ervaringen en emoties aan. Jong en oud bieden elkaar iets aan en het contact levert wederzijds voordeel op. (zie 6.2. Doelstellingen intergenerationeel kunstproject).

Van hieruit kan men voor de verschillende partijen die aan een intergenerationeel project meewerken voordelen onderscheiden. Ik som ze kort op:

Enkele voordelen voor bejaarden:

- De gezamenlijke activiteiten geven de bejaarden een krachtige levensprikkel: de kleuters brengen leven in de brouwerij.
- De bejaarden krijgen het gevoel volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving. Ze beseffen dat ze er nog bij horen, nuttig zijn en worden bewust van hun waarde voor anderen.
- Door de zorgzame rol die bejaarden tegenover de kleuters aan kunnen nemen, komen ze in een zorgende positie. Hierdoor daalt hun afhankelijkheidsgraad en voelen ze zich nuttig.
- Doorheen de gezamenlijke activiteiten ervaart de bejaarde emotionele steun, aandacht, waardering en respect.
- Er ontstaan minder vooroordelen ten opzichte van het ouder worden en een positieve attitude ten opzicht van de oudere generatie.
- ...

Enkele voordelen voor kleuters:

- De activiteiten bevorderen de ontwikkeling van sociale vaardigheden: de eigenheid van de bejaarden respecteren, samenwerken en tot interactie komen.
- De kleuters ervaren de contacten als prettig en leerzaam: ze ontvangen extra aandacht en vriendschap.
- Door de activiteiten leren kleuters gevoelens bij zichzelf en anderen herkennen. Bijkomend leren ze gevoelens uitdrukken en verwerken.
- De activiteiten dragen bij tot een positief zelfbeeld: de kleuters voelen zich als persoon iets waard, stellen zich als persoon present, zijn gemotiveerd, beleven plezier, voelen zich verbonden met anderen en hebben interesse in anderen.
- Door de verschillende sessies wordt de morele ontwikkeling bevorderd doordat de kleuters ervaren wat zinvol, mooi en goed is. Ze moeten regels en afspraken naleven en weten te waarderen. De kleuters leren zich oriënteren op waarden. Als laatste beantwoorden kleuters graag aan de verwachtingen van vertrouwde personen.
- ...

Voordelen voor het woon- en zorgcentrum:

- Er kan een betere maatschappelijke integratie plaatsvinden, met andere woorden de kleuters, de ouders van de kleuters, familie van de kleuters en eventuele pers komen binnen in het woon- en zorgcentrum.

Voordelen voor de tussengeneratie (verzorging, kleuterleidster, ...)

- Zij leren twee verschillende generaties beter kennen.
- Er worden nieuwe werkervaringen opgedaan.
- Zij vergroten hun professionele competentie door het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden, inzicht en kennis.

2.6 Aandachtspunten

Er zijn enkele aandachtspunten die men bij het organiseren van een intergenerationeel project in het achterhoofd moet houden. Ik zet ze daarom kort op een rij.

- Zorg voor een goede voorbereiding: leg goede contacten en maak goede afspraken met de andere partij, in dit geval de kleuterschool (leg zoveel mogelijk op papier vast, zodat er later geen onenigheid kan ontstaan, bekijk samen de verschillende activiteiten, spreek praktisch alles duidelijk af, bekijk wie er voor welke materialen kan zorgen).
- Werk met vaste contactpersonen.
- Begin niet halsoverkop met één of andere activiteit, maar doseer en plan op een rustige manier.
- Ga systematisch te werk steeds vertrekkende vanuit de doelstellingen (keuze activiteit - planning en uitvoering – evaluatie en bijsturing).
- Houd er rekening mee dat het project een 'gezamenlijke' inspanning van het woon- en zorgcentrum én de kleuterschool vraagt.
- Zorg voor een 'doordachte' selectie van bewoners.
- Kies voor activiteiten die aansluiten bij de mogelijkheden en interesses van zowel bewoners als kleuters.

2.7 Besluit

Een intergenerationeel project kan een meerwaarde betekenen voor zowel bejaarden als kleuters.

Doordat de generaties van elkaar verschillen ontstaan er interessante en waardevolle interacties. Deze zijn een nuttige bijdrage aan de vervulling van sociaal en psychische behoeften voor zowel bejaarden als kleuters. Het is belangrijk om de juiste combinatie van behoeften en vaardigheden te maken, zodat er voor beide leeftijdsgroepen wederzijdse vruchtbare contacten zijn. Door de verschillende activiteiten samen, gaan jong en oud respect en solidariteit voor elkaar krijgen.

Voor *bejaarden* betekenen de contacten met de kleuters een doorbreking van een eventueel sociaal isolement en verhoging van alertheid. De activiteiten betekenen

meestal een vreugdevolle ervaring, waarbij ze beroep kunnen doen op hun zorgend vermogen.

Voor de *kleuters* hebben de activiteiten ook een belangrijke betekenis, ze krijgen onvoorwaardelijke aandacht en hun positieve ingesteldheid wordt gestimuleerd. Een positief gevolg hiervan is dat ze een goed zelfbeeld en zelfvertrouwen ontwikkelen. De contacten met de bejaarden betekenen een aanvulling op hun ontwikkeling.

Bij de activiteiten is het belangrijk dat er aandacht blijft voor het functioneel en direct contact. Verder moeten er verschillende activiteiten georganiseerd worden, zodat een intergenerationele activiteit geen eenmalige ervaring is. En als laatste moeten de activiteiten wederzijds belonend contact bevorderen en tot stand brengen.

Op lange termijn kan een intergenerationeel project gezien worden als een stap dichterbij naar een samenleving van 'alle leeftijden'.

3 BESCHRIJVING DOELGROEPEN

3.1 Inleiding

Bij dit intergenerationeel project werken we samen met 4-5 jarige kleuters en bejaarden. Ik licht de beide doelgroepen toe, omdat beiden een andere achtergrond hebben en dus niet steeds dezelfde benadering vragen.

Kleuters zijn op deze leeftijd volop in ontwikkeling op alle gebieden (sociaal, motorisch, cognitief en moreel). De ontwikkeling van vier veelbesproken ontwikkelingsgebieden wordt van dichtbij bekeken en gelinkt aan het project. Er is in dit hoofdstuk ook aandacht voor hoe kleuters bejaarden benaderen, gelinkt aan het ontwikkelingsniveau waar ze in zitten. Als laatste is er een stuk over kleuters versus dementerende bejaarden.

Daarna licht ik de leefwereld van bejaarden toe. Omdat dit erg belangrijk is in de benadering van bejaarden en hier tijdens het project voortdurend rekening mee gehouden moet worden. Eerst geef ik een algemeen beeld over 'ouder worden'. Daarna bekijk ik dementie, omdat er verschillende bewoners met dementie aan het project hebben deelgenomen. Ik baseer me in dit hoofdstuk voornamelijk op de cursussen geriatrie uit mijn opleiding.

3.2 Ontwikkelingsniveau 4-5 jarige kleuter

3.2.1 Motorische ontwikkeling

Op 4-jarige leeftijd is de grove motoriek zo goed als ontwikkeld en moet enkel de fijne motoriek zich verder ontwikkelen. Belangrijk voor deze leeftijd is dat er activiteiten aangeboden worden die deze ontwikkeling verder stimuleren. Een intergenerationeel kunstproject nodigt uit om de (fijne) motoriek verder te ontwikkelen aan de hand van de verschillende technieken die aangeboden worden onder andere schilderen, kleien en tekenen.

Doordat bejaarden zelf niet altijd een goede fijne motoriek hebben, kunnen kleuters en bejaarden elkaar aanvullen.

De bewegingen van de kleuters gaan, naarmate ze ouder worden, veel rustiger en evenwichtiger worden. De kleuters willen steeds meer zelf doen, ze kunnen zelfstandiger werken, hebben niet voortdurend begeleiding nodig. Wanneer ze een opdracht tot een goed einde (alleen, maar ook samen) kunnen brengen, zijn ze heel fier achteraf.

Dit zijn belangrijke gegevens voor het project. De kleuters vullen als het ware de bejaarden aan en samen kunnen ze werken naar een bevredigend resultaat.

3.2.2 Cognitieve ontwikkeling

De concentratie van de kleuters wordt steeds beter. 4-jarigen hebben het soms nog moeilijk om zich constant met dezelfde opdracht bezig te houden.

Bij 5-jarige kleuters is dit al verder ontwikkeld, zij kunnen met iets beginnen en gaan ermee door tot ze klaar zijn.

Het is daarom belangrijk technieken aan te bieden die aansluiten bij de interesse van de kleuters, zodat ze bezig blijven. Maar ook bejaarden kunnen stimulerend werken voor de kleuters, ze moedigen ze aan en samen werken ze naar een bevredigend resultaat.

De 4-5 jarige kleuters onthouden gemakkelijker zaken en zijn heel leergierig. Doordat kinderen van deze leeftijd zo leergierig zijn, experimenteren ze graag met verschillende materialen. Doordat er tijdens de uitvoering verschillende materialen aangeboden worden, kan het project een extra stimulans zijn voor de verdere (cognitieve) ontwikkeling.

3.2.3 Taalontwikkeling

Wat de taal betreft, spreken de kleuters al vloeiend. Toch kunnen bij 4- en 5-jarigen nog grammaticale fouten voorkomen. Af en toe verwarren ze de klanken f en s.

Soms wordt de communicatie met de bejaarden daardoor bemoeilijkt, maar het contact kan ook stroef lopen doordat de bejaarden streekdialect spreken. Sommige hebben spraakproblemen of woordvindingsproblemen. De kleuters begrijpen daardoor niet steeds wat de bejaarde bedoelt.

Belangrijk is dat de begeleiders van het project dit probleem in het achterhoofd houden. Indien er toch frustraties optreden is het belangrijk om hier als begeleider op in te spelen. (Zie ook 6.6. Begeleiding)

De kleuters beginnen vaak gemakkelijk en spontaan een gesprek. Ze vertellen heel graag over hun opgedane ervaringen en hebben een rijke fantasie. Het contact met bejaarden kan ervoor zorgen dat het kind zijn taal verder ontwikkelt (bejaarde verbetert hem), maar ook kleuters kunnen bejaarden stimuleren in het maken van sociaal contact (vragen stellen of bij het zoeken naar woorden).

3.2.4 Sociale ontwikkeling

De sociale ontwikkeling speelt een waardevolle rol bij het contact met bejaarden. Relaties worden over het algemeen belangrijker voor de kleuter.

Vooraf 4-jarigen hebben nood aan bewondering en aandacht, wat bevorderlijk is voor een positief zelfbeeld. Die nood aan aandacht en bewondering kan door bejaarden ingevuld worden. Het is positief dat de kinderen meer belang gaan hechten aan sociale contacten, zo zal de drempel tot contact met de bejaarden minder groot zijn.

Bejaarden gaan zelf automatisch contact (verbaal, maar ook non-verbaal) zoeken met de kleuters vanaf de eerste ontmoeting.

Samenwerken en samen spelen worden veel belangrijker voor de kleuters. Ze hebben wel behoefte aan duidelijke afspraken en grenzen. Bij dit project zullen afspraken en grenzen door de begeleiding vastgelegd worden, zodat er een duidelijke structuur aanwezig is. De activiteit blijft hierdoor voor de kleuters duidelijk, maar ook voor de bejaarden.

3.2.5 Hoe benaderen kleuters bejaarden?

Uit eigen ervaring valt op dat de meeste kleuters vanaf het begin de bejaarden (niet dementerende en dementerende bewoners) spontaan benaderen. Ze realiseren zich de problemen die bejaarden ondervinden niet altijd.

Dit is bijvoorbeeld het geval bij dementerende bejaarden die nog wel mobiel zijn, maar die een gestoord lange termijn geheugen en korte termijn geheugen hebben. De kinderen zien uiterlijk niets aan de bejaarde en zullen zich dan ook niet snel vragen stellen. Kleuters stellen soms wel het gedrag van bejaarden in vraag. Als begeleider kan men hierop inspelen door het voor hen 'bizarre' gedrag te verklaren. Dit hoeft enkel met een korte en duidelijke uitleg. Men hoeft hier geen moeilijke woorden voor te gebruiken. Men geeft hen als het ware tips:

- 'Leg je hand maar op haar hand als je graag iets wil zeggen'
- 'Als ze niet meer weet wat te doen, mag jij dat altijd zeggen'

Naarmate de activiteiten en het contact vorderen bestaat de kans dat de kleuters de bejaarden als een soort 'oma' of 'opa' zien. Grootouders zijn vaak een soort van mentor voor hun kleinkinderen. De bewoners gaan tijdens de activiteiten als het ware voor een stuk ook deze rol op zich nemen. Ze zijn liefdevolle leraars die wijsheid, advies, maar ook levenskennis doorgeven.

3.2.6 Kleuters versus dementerende bejaarden

Tussen kleuters en dementerende bejaarden zien we enkele 'gelijkenissen'. Toch willen de overeenkomsten tussen kleuters en dementerende bejaarden niet zeggen dat dementerende bejaarden kinds zijn. Ze hebben een eigen levensgeschiedenis en hun eigen levenservaring. Die kunnen ze misschien niet direct oproepen, maar het heeft nog steeds een invloed op hun belevingswereld.

Ik som de gelijkenissen kort op:

- Hun leefwerelden zijn fragmentarisch en ze gaan hier allebei intuïtief mee om.
- Beide reageren vaak spontaan op wat er verteld wordt.
- Er is vaak non-verbale communicatie.
- Hun leven speelt vooral af in het 'nu'.

3.3 Leefwereld bejaarden

3.3.1 Algemene kenmerken

3.3.1.1 *Levensloop, levensstijl en levensverhaal*

Elke bejaarde is uitzonderlijk. Elk individu is dynamisch en heeft een geschiedenis doorlopen, waarbij er een voortdurende relatie is tussen verleden en toekomst. Hierdoor heeft elke mens een unieke levensloop. Gedurende de persoonlijke geschiedenis, gaat elke mens zich hechten aan bepaalde waarden, namelijk levenswaarden. Het gaat om persoonlijke accenten, omgang, behoeften en algemene houding. Dit vormt samen de levensstijl. Doorheen de levensloop, gekenmerkt met een eigen levensstijl, maakt elke mens zijn levensverhaal op. Hierin speelt hij zelf de hoofdrol. De uitdaging voor de bejaarde zelf, maar ook voor de omgeving is in de laatste fase van het leven een positieve voltooiing van het eigen levensverhaal.

3.3.1.2 *Appel van erkenning*

De hulpvraag van een bejaarde is niet enkel een goede verzorging, lekker eten en rust. Wat nog waardevoller is, is de erkenning van de individuele levensloop met de eigen waarden en levensstijl. Hier kunnen we als ergotherapeuten een belangrijk steentje aan bijdragen.

3.3.1.3 *Lichamelijke benadering ouder worden*

Met het ouder worden verandert automatisch het lichaam en de motoriek.

De motoriek wordt minder expressief en er is een algemene versobering van bewegingen. Er wordt minder uitbundig bewogen en het evenwicht verandert. Naast al deze zaken is er een algemene vertraging van motoriek. Er is een globale achteruitgang van gewrichten, spieren, beenderen en het evenwicht.

Het lichaam verandert uiterlijk: Men krijgt rimpels en men wordt kleiner. Allemaal zaken waardoor de bejaarden zelf kunnen zien dat ze ouder worden.

Deze veranderingen zijn een op zich natuurlijk fysiologisch proces, dat elke bejaarde op zijn manier beleeft. Het geheel van het proces wordt gekenmerkt door een afname van het aanpassings- en herstelproces.

3.3.1.4 *Intelligentie*

Er zijn 2 soorten intelligenties, namelijk de gekristalliseerde intelligentie en vloeiende intelligentie.

Gekristalliseerde intelligentie wil zeggen de mate waarin iemand de intelligentie van zijn eigen cultuur eigen maakt voor persoonlijk gebruik. Dit is sterk afhankelijk van de kansen die aangeboden werden.

Vloeiende intelligentie daarentegen zijn primaire vaardigheden: abstract denken, figuurrelaties en associatievermogen.

Naarmate het ouder worden, daalt de vloeiende aandacht, maar blijft de gekristalliseerde intelligentie aanwezig. Dit is omdat doorheen de hele ontwikkelingsperiode van kindertijd tot in de laatste levensperiode mensen verschillende kansen krijgen om een cultuur eigen te maken.

3.3.1.5 *Gedachte van eenzaamheid*

Vaak wordt bejaarden één groot gevoel toegeschreven: eenzaamheid. Hiermee ziet de maatschappij de samenhang van isolement.

Toch wil het niet zeggen dat als men bejaard is, men eenzaam is. Dit is vaak een vooroordeel, eenzaamheid komt voor bij bejaarden, maar is geen vast gegeven. Vaak wordt eenzaamheid bijvoorbeeld door personeel in een woon- en zorgcentrum aan bewoners toegeschreven. Toch zijn niet alle bewoners eenzaam, omdat ze minder sociaal contact hebben. Sommige hebben minder behoefte aan sociaal contact. Maar bejaarden kunnen zich ook eenzaam voelen in de grote groep, dit kan te maken hebben met het feit dat hun verwachtingen naar sociaal contact toe niet ingevuld worden.

Het is belangrijk om aandacht te schenken aan activiteitenontplooiing met een goede verdeling en spreiding over dag en week. Verveling kan immers eenzaamheid in de hand werken.

3.3.1.6 Geestelijk actief blijven

Mensen hebben de drang zo lang mogelijk geestelijk actief te blijven op alle niveau's. belangrijk is dat elke bejaarde activiteiten doet op zijn niveau. Ook de zorg voor iets, kan ervoor zorgen dat men geestelijk actief blijft.

3.3.2 Dementie

3.3.2.1 Ziektebeeld

Dementie is een evolutieve aandoening. Ze sluipt als het ware iemands leven binnen. Pas na een tijdje merkt de persoon zelf en de omgeving dat er iets mis is.

Het toestandsbeeld van dementie is het geheel van symptomen die de dementerende bejaarde op dat moment vertoont. Er wordt gesproken over toestandsbeelden omdat dementie een verloop kent.

In het ziektebeeld zijn er stoornissen van de eerste en de tweede orde. De stoornissen van de eerste orde moeten aanwezig zijn om van dementie te kunnen spreken.

Stoornissen van de eerste orde.

Deze worden opgesplitst in stoornissen in het geheugen en oriëntering en stoornissen in taal, handelen en herkennen.

Stoornissen in het geheugen en oriëntering:

- Het korte termijn geheugen is over de ganse lijn gestoord. Door deze uitval hangen gesprekken vaak met horten en stoten aan elkaar.
- Naast het korte termijn geheugen is ook het lange termijn geheugen gestoord, deze stoornis kan zich uiten door het vergeten van de namen van kinderen, de trouwdatum, de eigen geboortedatum.
- Door het niet kunnen opnemen, verwerken en terug oproepen van de informatie geraken de bejaarden gedesoriënteerd in tijd, ruimte en persoon.

Stoornissen in taal, handelen en herkennen:

- Stoornis in taal

Afasie, een duidelijke stoornis in gesproken taal. Daarnaast begrijpt de persoon soms niet goed wat er verteld wordt. Opvallend zijn woordvindingsproblemen en het hervormen van woorden. Hij/zij zal zijn letterklanken blijven herhalen, persevereren in taal. Dit is vaak ook in de geschreven taal terug te zien.

- Stoornis in handelen

Er is ook sprake van apraxie, stoornis in het handelen. De bewegingen verlopen totaal verkeerd, ongestructureerd.

- **Stoornis in herkennen**

Als laatste is agnosie, het niet herkennen van geluiden en structuren, betekenis geven aan objecten, een belangrijk kenmerk.

Stoornissen van de tweede orde

Deze stoornissen moeten niet aanwezig zijn om te spreken van dementie. Ze vullen het dementiëel ziektebeeld aan.

Intellectuele stoornis

Vb. Oordeelsvermogen verdwijnt, niet probleemoplossend kunnen denken of logisch redeneren is gestoord.

Emotionele stoornis

→ Affect-labiliteit: Bij de minste aanleiding slaat de gemoedstoestand om van positief naar negatief en omgekeerd.

→ Hevige gevoelsuitingen: Gevoelens overdreven uiten.

Persoonlijkheidsverandering

→ Omkering: een tegengesteld karakter gaan vertonen.

→ Versterking van de persoonlijkheid.

Onrust

Vaak begint de onrust tegen de middag. Het is belangrijk steeds te zoeken hoe de onrust vermindert kan worden.

Decorumverlies

Verlies van het gevoel voor fatsoen. Voor familieleden valt dit vaak erg op voor de opname.

Confabulaties

De bejaarden vertellen een verhaal dat grotendeels verzonnen is om gaten in het geheugen op te vullen. De persoon in kwestie is er wel zeker van dat hij de waarheid vertelt.

Verlegenheidsantwoorden

Men gaat bewust stukken uit een verhaal verzinnen. De bejaarde voelt dat er iets in zijn verhaal niet klopt en verzint of ontwijkt de vraag omdat hij anders door de mand kan vallen.

Verzamelwoede

Losliggende voorwerpen verzamelen. Dit geeft een soort van veiligheid.

Verminderd ziektebesef

In de beginfase merkt de dementerende bejaarde dat er verschillende zaken mislopen. Dit probeert hij vaak uit schaamtegevoel te verbergen voor anderen.

3.3.2.2 Verloop

De DSM-IV-R heeft het verloop van dementie in drie verschillende stadia opgedeeld.

Licht

- Werk en sociale activiteiten worden in belangrijke mate verstoord.
- Ze beschikken over de mogelijkheid een onafhankelijk leven te leiden.
- Ze kunnen instaan voor hun persoonlijke adequate hygiëne.
- Ze beschikken over een relatief intact oordeelsvermogen.

Matig

- Een onafhankelijk leven leiden is riskant.
- Ze hebben een bepaalde graad supervisie nodig.

Ernstig

- De ADL is danig verstoord, meer dan supervisie gevraagd.
- Minimumvereisten voor de persoonlijke hygiëne vervagen of zijn afwezig.
- Vaak rolstoel- of zetelgebonden.

3.3.2.3 Behandeling

Er is nog steeds geen medicamenteuze behandeling die de dementie kan genezen.

Uit onderzoeken blijkt dat de medicatie aricept, reminyl en exelon het dementieproces een tijd kunnen stabiliseren. Deze medicatie werkt echter niet bij iedereen en kan nevenwerkingen veroorzaken.

Het accent van de behandeling van dementerende bejaarden zal dus liggen op een goede begeleiding en specifieke aanpak.

3.3.2.4 Begeleiding

Het is belangrijk dat dementerende bewoners belevingsgericht benaderd worden. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de dementerende bejaarde zijn achteruitgang ervaart en dat hij ermee probeert te leven door gebruik te maken van zijn resterende mogelijkheden. Hij beleeft zijn dementeringsproces en past zich steeds aan (dit geldt vooral in het begin van het dementeringsproces).

Als begeleiding moet men steeds rekening houden met de individuele beleving van de dementerende bejaarde in elke belevingsfase. De begeleiding past de benadering en de zorgverlening individueel aan elke bejaarde aan. Concreet wil dit zeggen:

- Zoveel mogelijk behouden van positieve aspecten.
- Ondersteunen waar de bejaarde tekort schiet.
- Communicatie aanpassen naargelang de fase waarin de bejaarde zich bevindt.

3.3.3 Benadering bejaarden kleuters

Uit eigen ervaring is me opgevallen dat bejaarden vaak de neiging hebben om voor de kleuters te zorgen wanneer ze ermee in contact komen. Ze voelen zich er als het ware verantwoordelijk voor. Automatisch gaan ze luisteren naar wat de kleuters vertellen en geven vaak bevestiging in hun handelen. Enkel bejaarden met een ernstig dementieel verloop, kunnen dit niet vaak 'actief' laten zien. Toch kan ik stellen dat er weinig tot geen verschil is in de benadering naar kleuters tussen niet-dementerende bewoners als dementerende bewoners.

Wat me op is gevallen is dat elke bewoner op zijn manier contact zoekt met kleuters, binnen de eigen mogelijkheden. Op de een of andere manier worden ze allemaal, kort of lang, geprikkeld door de kleuters.

Kleuters kunnen het dagelijks leven van bejaarden een extra dimensie geven, doordat ze spontaan en vlot contact zoeken. Dit geeft de bejaarden een gevoel van respect en waardering.

In de kleuters kunnen bejaarden voor een stuk hun eigen verleden zien. Bejaarden hebben vaak de neiging om erg toegeeflijk en inschikkelijk te zijn naar de kinderen toe. Ze verwennen ze dan ook erg graag, door bijvoorbeeld snoepjes te delen of hen een zakcentje te geven.

3.4 Besluit

Door kleuters en bejaarden samen te laten werken, vullen ze elkaar aan. Ze werken als het ware complementair. Hun behoeften worden spontaan wederzijds bevredigd. Er is een wederkerig belonend contact, zoals ook al eerder vermeld in hoofdstuk 1. Een intergenerationeel project is daarom voor beide doelgroepen een aanvulling op hun huidige leefwereld en eventuele verdere ontwikkeling.

4 WAAROM WERKEN ROND KUNST?

4.1 Inleiding

Tijdens dit intergenerationeel project, gaan we werken naar/rond kunst. Wanneer de kleuters komen, worden er samen met de bejaarden creatieve activiteiten gedaan. De resultaten van die creatieve activiteiten kunnen we 'kunst' noemen.

In dit hoofdstuk bekijken we kunst eens van naderbij: Wat is kunst en welke voordelen heeft kunst? Als laatste belicht ik kort creatieve activiteiten als ergotherapeutisch middel.

4.2 Wat is kunst?

Letterlijk betekent kunst het kunnen, het vervaardigen. Het is steeds een product van menselijke vaardigheden en niet het resultaat van de natuur alleen.

Kunst is en blijft echter een heel ruim, moeilijk te omschrijven begrip. Toch heeft elke mens een eigen visie op wat voor hem kunst is. Doordat de invulling zo vrij is, kan ieder zijn eigen interpretatie, maar ook waardering geven aan een kunstwerk. De waarde ervan ligt iedere dag in de waarde die mensen eraan willen geven.

Kunst wordt dikwijls gezien als iets 'ver-van-mijn-bed', iets wat totaal niet aan mensen besteed is. Vooral bejaarden, maar ook familie en personeel hebben dikwijls geen goed beeld van wat het is. Kunst is een interessant middel om verschillende doelen te bereiken, het kan bijvoorbeeld sociaal contact bevorderen tussen kleuter en bejaarde door samen bezig te zijn aan één kunstwerk. Aan de hand van dit project wil ik laten zien, dat iedereen jong of oud kunst kan maken. Er kan immers vanuit gegaan worden dat in elke mens, jong of oud, een kunstenaar schuilt.

4.3 Voordelen van werken rond kunst

Een belangrijk voordeel van werken rond kunst is dat er geen vaste richtlijnen zijn die gevolgd moeten worden. Hierdoor kunnen bejaarde en kleuter vrij werken, er is geen enkele geldende omschrijving die gevolgd moet worden. Doordat er geen vaste omschrijving is, hebben ze de vrijheid in hoeverre ze zich willen uiten. De kans op faalangst is daardoor minder aanwezig. Toch zal er bij dit project een structuur in de activiteiten te vinden zijn. Hiermee willen we de bewoners en kleuter een veilig gevoel geven. Door de creatieve activiteiten kunnen ze meer zelfvertrouwen krijgen, zich nuttig en aanvaard voelen. Want ze maken immers 'kunst'.

Het proces tot het maken van kunst zijn creatieve activiteiten die aangeboden worden, waar men ongedwongen en vrij aan kan werken. Hierdoor kunnen ze veel plezier maken.

De materialen worden steeds verkend en onderzocht. Dit zorgt ervoor dat de kleuters en bejaarden zich aangetrokken kunnen voelen tot de activiteit, maar ook tot elkaar en gemakkelijker hun gevoel in de techniek leggen.

Niet alle bejaarden zullen zich creatief kunnen uiten, omwille van de materialen, de onbekendheid van de technieken, hun leeftijd of de angst om vuil te worden. De kleuter

zal de bejaarde echter, in bepaalde mate, kunnen activeren en stimuleren om samen een 'creatief' (kunst)werk te maken.

4.4 Creatieve activiteiten als ergotherapeutisch middel

Als ergotherapeut gaan we de creatieve activiteiten zo aanbieden dat er een doel bereikt wordt en er dus op deze manier therapeutisch gewerkt wordt met de bewoners. We gaan de activiteiten aanpassen aan de beide doelgroepen.

Ik ga daarom, zoals al eerder vermeld de creatieve activiteiten als middel gebruiken voor de vooropgestelde doelen. Het eindresultaat, de kunstwerken, zijn zelf geen doel op zich.

Als ergotherapeut benaderen we steeds de individuele noden van de bewoners en kleuters tijdens het begeleiden van de activiteiten. We gaan de activiteit steeds aanpassen aan het niveau van de bewoner, aan de mogelijkheden en de beperkingen. Zo zal iedereen aan de activiteit kunnen deelnemen.

Het is aangeraden dat we, als ergotherapeut, ons goed voelen bij het doen van creatieve activiteiten en steeds goed weten waar men mee bezig is.

4.5 Besluit

Ik kan besluiten doordat kunst een 'open' begrip is, er zeker rond gewerkt kan worden. Bejaarden, maar ook familie en personeel staan vaak onwennig tegenover kunst. Aan de hand van dit project wil ik er hen, samen met de kleuters, op een leuke en aangename manier mee kennis laten maken.

Belangrijk is dat kunst in dit intergenerationeel project als middel gezien wordt, om de algemene kerndoelstellingen te bereiken.

Samen met kleuters zullen de bejaarden de kans krijgen 'hun' kunstwerk te maken en tentoon te stellen aan iedereen.

5 VOORSTELLING VAN DE INSTELLINGEN

5.1 Inleiding

Om het intergenerationeel project te kunnen realiseren, was de samenwerking van een kleuterschool en een woon- en zorgcentrum vereist.

Mijn eindwerkstage vond plaats in Zusterhof Campus Hadschot, een woon- en zorgcentrum in Geel. Om praktische redenen is het handig dat de kleuterschool dichtbij gelegen is. Maar ook moet de school openstaan voor een dergelijk project, omdat het de medewerking vraagt van een hele groep mensen, zowel in de kleuterschool als in het rusthuis. Zo kwam ik terecht bij kleuterschool Hadschot, dicht gelegen bij Zusterhof Campus Hadschot.

In dit hoofdstuk stel ik kort woon- en zorgcentrum Zusterhof Campus Hadschot en kleuterschool Hadschot voor. Er is aandacht voor de opdrachtenverklaring van beide instellingen, omdat het erg belangrijk is dat het project hierbij aansluit.

5.2 Zusterhof Campus Hadschot

5.2.1 Algemeen

Zusterhof Campus Hadschot is een woon- en zorgcentrum voor ouderen. Het centrum is gelegen in Hadschot, een rustige, landelijke omgeving even buiten de kern van Geel.

Zusterhof Campus Hadschot bevindt zich in een park van 1,5 hectare.

5.2.2 Een stukje verleden...

Zie bijlage 1

5.2.3 Beschrijving

Het woon- en zorgcentrum heeft 2 verschillende verdiepingen, met elk 2 afdelingen. Er zijn 64 ruime en open éénpersoonskamers. Er zijn ook 2 tweepersoonskamers waar men als koppel kan verblijven.

Persoonlijke spullen mogen op de kamer geplaatst worden waardoor elke kamer zijn eigenheid heeft.

Er zijn 4 gemeenschappelijke leefruimtes, 2 teamlokalen, een grote keuken en moderne badkamers met een hoog-laagbad en badlift. Er wordt ook gebruik gemaakt van passieve en actieve tilliften.

De zorg wordt per verdieping gedaan door een multidisciplinair team.

Op het eerste verdieping is er een cafetaria die elke namiddag open is, dankzij de vele vrijwilligers. Hier kunnen de bewoners terecht voor een babbel, met familie of andere bewoners, en een drankje.

5.2.4 Opdrachtenverklaring

Zusterhof Campus Hadschot is een woon- en zorgcentrum dat geïnspireerd is op christelijke waarden.

Er wordt respectvol met de bewoners omgegaan, waarin er aandacht is voor de eigenheid van elke bewoner. Er wordt een thuis gecreëerd met totaalzorg voor elke bewoner en zijn sociale omgeving. Er wordt gestreefd naar individuele aangepaste ondersteuning van iedere bejaarde, vanaf de eerste vraag tot de laatste levensfase.

Door samenwerking en overleg streeft het multidisciplinair team, ieder vanuit zijn deskundigheid, bezieling en empathie, naar een optimale dienstverlening. Er is voor de medewerkers een duidelijke visie en open beleid ontwikkeld.

Als open huis vindt er een vlotte samenwerking met de omgeving plaats. De betrokkenheid van familie en omgeving wordt als een meerwaarde beschouwd. Samen met vrijwilligers zorgen zij voor een dankbare aanvulling waardoor bewoners extra warmte en aandacht krijgen.

5.2.5 Ergotherapie binnen Zusterhof Campus Hadschot

Ergotherapie is een ondersteuning van het multidisciplinaire team. Binnen het woon- en zorgcentrum werken 2 ergotherapeuten en 1 animatrice.

Het hoofddoel van ergotherapie (en animatie) is dat bewoners zich thuis voelen in het rusthuis. Dit wil men bereiken door in te spelen op de individuele behoeften en individuele accenten te leggen in de zorg van elke bewoner. Daarbij komt dat de activiteiten voortdurend op maat worden aangeboden: de mogelijkheden van de bewoners worden zoveel mogelijk aangesproken, rekening houdende met de beperkingen. Er is steeds respect voor elke bewoner, wat in het handelen met hen steeds terug te vinden is.

Er is een grote variatie aan activiteiten namelijk ADL, relaxatiebaden, handvaardigheidactiviteiten, bingo, verjaardagsfeesten, De activiteiten dragen tevens bij tot een positief zelfbeeld, doordat de bewoner het gevoel krijgt dat hij nog iets betekent.

De meeste activiteiten gaan door in het Kreatiefje, dit is het ergolokaal van het woon- en zorgcentrum gelegen op de eerste verdieping. Grote groepsactiviteiten vinden plaats in de cafetaria.

5.3 Kleuterschool Hadschot

5.3.1 Algemeen

Kleuterschool Hadschot behoort tot de basisschool St-Dimphna.

De kleuterschool is gelegen in een rustige, landelijke omgeving in Hadschot, even buiten het centrum van Geel.

5.3.2 Een stukje verleden...

Zie bijlage 2

5.3.3 Beschrijving

De kleuterschool Hadschot telt 2 klasjes, met 42 kleuters . De klasjes zijn kind- en leeftijdsvriendelijk ingericht. Rond de school ligt er een mooi groen pleintje waar de kinderen kunnen spelen tijdens de speeltijden.

Er worden lessen gegeven telkens in de voormiddag van 8.40u tot 12.15 u. Woensdag wordt er les gegeven tot 11.55u. In de namiddag wordt er les gegeven van 13.30u tot 15.30u.

Het is belangrijk dat de kleuters op tijd op school zijn. Er wordt ook gevraagd om de lessen niet te storen. Wie tijdens de schooluren een boodschap of een mededeling naar een klas moet brengen, meldt zich vooraf bij de directeur.

Vanuit de school wordt er voor- en naschoolse kinderopvang georganiseerd. Deze opvang wordt geregeld door de OCMW-kinderopvang.

5.3.4 Opdrachtenverklaring en basisprincipes

Men streeft naar een school waar alle kinderen zich thuis voelen. De kleuters komen terecht in kleutervriendelijke klassen. De leerlingen worden kindvriendelijk aangesproken en begrepen, ook in momenten van verdriet of ontgoocheling. Zo wordt er getracht een leefgemeenschap te vormen waar de kinderen elkaar gelukkig maken. Ze worden voorbereid op de latere studies, maar vooral op het leren leven.

Er wordt steeds aandacht besteed aan het opvolgen van vernieuwingen en methodes.

Er wordt blijvend gewerkt aan een school waar jongens en meisjes de kans krijgen om samen met veel interesse aan hetzelfde te kunnen werken in een sfeer van fijne vriendschap.

De kleuterschool Hadschot is een onderdeel van de basisschool. De basisschool is een school waar kleuterschool en lagere school één geheel vormen. Zo worden de drempels verlaagd, krijgen alle leerkrachten de kans om de kinderen geleidelijk aan te leren kennen en waarderen doorheen negen schooljaren.

Er worden enkele basisprincipes in acht genomen.

1. De taak van de school is in de eerste plaats goed onderwijs te brengen. De centrale opdracht is de kinderen (kleuters en lagere schoolkinderen) kennis en vaardigheden bij te brengen die hen helpen zich geleidelijk een weg te banen in deze moeilijke , maar ook zeer boeiende wereld.
2. De volle aandacht wordt respectvol besteed aan het kind zelf. De school houdt rekening met elk kind. Daarom worden er op zoveel mogelijk terreinen en in zoveel mogelijk situaties leerkansen op elk niveau van het kind aangeboden. Hierdoor kan het kind verschillende succeservaringen ondervinden.
3. De school is een katholieke basisschool, dit wil zeggen dat er veel belang gehecht wordt aan de uitstraling van christelijke waarden in de omgang met de leerlingen en andere participanten in de schoolgemeenschap.

5.4 Besluit

De instellingen waarmee er tijdens dit project samen gewerkt wordt, hebben een duidelijke opdrachtenverklaring.

Ik kan besluiten dat de beide opdrachtverklaringen aansluiten bij het intergenerationeel project. Beide instellingen hebben een algemeen kenmerk, namelijk de respectvolle benadering naar bejaarden of kleuters, maar ook naar andere toe. In het project wordt er veel aandacht besteed aan een respectvolle omgang met elkaar, waarbij er wederzijds voordeel uit gehaald kan worden.

Verder kan ik vaststellen dat het woon- en zorgcentrum streeft naar een vlotte samenwerking met de omgeving, in dit geval is dit de kleuterschool. Dit kan een meerwaarde betekenen voor de bejaarden. De betrokkenheid vanuit de kleuterschool is als het ware een aanvulling van warmte en aandacht.

De kleuterschool hecht belang aan de voorbereiding op het latere leven. De activiteiten met de bejaarden kunnen dan ook gezien worden als een aanvulling op de ontwikkeling (Zie ook 3.2. Ontwikkelingsniveau 4-5 jarige kleuters).

Belangrijk is verder het engagement dat er aangegaan wordt, want het project vraagt een langdurige inspanning van de beide instellingen.

6 VOORSTELLING INTERGENERATIONEEL KUNSTPROJECT

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het project voorgesteld en geconcretiseerd. Allereerst komen de doelstellingen die vooropgesteld zijn bij dit intergenerationeel project aan bod. Want als ergotherapeut is het belangrijk dat er eerst doelstellingen geformuleerd worden en van daaruit het project geconcretiseerd wordt. Na de voorstelling van de doelstellingen worden de verschillende aspecten binnen het project belicht en wordt het intergenerationeel kunstproject voorgesteld. Verder bespreek ik de criteria waaraan de verschillende activiteiten moeten voldoen. Waarna de lokaalvoorwaarden, de begeleiding en het verloop van de activiteiten aan bod komen.

6.2 Doelstellingen intergenerationeel kunstproject

6.2.1 Inleiding

Bij dit intergenerationeel project kunnen we verschillende (algemene) doelstellingen formuleren. Belangrijk is dat kunst als middel gezien wordt, om de algemene kerndoelstellingen te bereiken.

Er zal vooral aandacht zijn voor de doelstellingen voor bejaarden, omdat dit de doelgroep was waar ik mijn stage bij deed. Er zijn voor kleuters verschillende doelstellingen met betrekking tot dit project, maar deze worden beperkt weergegeven.

6.2.2 Doelstellingen voor bejaarden

- **De bejaarden worden geactiveerd**

Doordat bejaarden ouder worden, merken ze dat ze achteruit gaan. Hierdoor gaan ze minder aan activiteiten deelnemen, ze zijn bang dat hun falen op zal vallen bij de anderen. Het contact met kleuters is minder bedreigend, omdat ze weinig eisen van de bejaarden. De bejaarde doet immers mee om de kleuter te helpen. De bejaarden tonen meer interesse voor de activiteiten. Sommige activiteiten kunnen gezien worden als kinderachtig, maar vanaf het moment dat er kinderen mee doen is dat niet meer het geval.

- **Een sociaal isolement wordt voorkomen of doorbroken**

Door het contact met de kleuters kan sociaal contact bevorderd worden. Dit kan op verbaal vlak zijn, bijvoorbeeld een gesprekje aangaan of op non-verbaal vlak bijvoorbeeld glimlachen of de hand reiken.

Het zoeken van sociaal contact tijdens de activiteit kan deels spontaan gebeuren, maar de begeleiding zal dit ook moeten stimuleren. Tussen de bejaarden zal het sociaal contact ook gestimuleerd worden: tijdens en na de activiteit kunnen ze nog (na)praten over de kleuters of over de activiteit.

- **De bejaarden worden motorisch gestimuleerd**

Doordat de kinderen op bezoek komen, voeren sommige bejaarden bewegingen uit die ze normaal gezien niet meer doen: ze buigen naar de kleuter of reiken een hand. Andere bejaarden lopen eens naar de kleuter of gaan samen met de kleuter rondkijken. Maar ook de activiteiten zelf zullen motoriek uitlokken: ooghand-coördinatie, fijne motoriek, kracht(dosering). Allemaal zaken waarbij de bewoner motorisch gestimuleerd wordt en waarbij de activiteit het middel is.

- **Verhogen van de eigenwaarde**

Over het algemeen zijn bejaarden hulpbehoevend en moet er voor hen gezorgd worden. Wanneer er echter kinderen in de buurt zijn, vertonen ze hulpvaardig gedrag en ontfermen ze zich over de kinderen. Zij nemen hier de rol van zorgverlener over. Het zorgvragen verdwijnt op de achtergrond. Hierdoor verhoogt de eigenwaarde van de bejaarden. Door het verhogen van het zelfvertrouwen stijgt de eigenwaarde van de bejaarden.

- **Verhogen het zelfvertrouwen**

De bejaarde en kleuter werken samen naar een eindresultaat. Naarmate ze samen werken en elkaar helpen, krijgt de bejaarde meer zelfvertrouwen. Een positief gevolg is dat de eigenwaarde ook verhoogt. De bejaarde gaat zich nuttig en aanvaard voelen.

6.2.3 Doelstellingen voor kleuters

- **De kleuters krijgen persoonlijke aandacht en genegenheid**

De bejaarden vervullen een soort van grootouderrol. Ze geven individuele aandacht aan de kleuters. Tevens reageren ze bezorgd en tonen ze affectie.

- **De kleuters ontwikkelen sociaal gedrag**

De kleuters leren door het samenwerken delen, samen naar een resultaat toe werken, anderen helpen en geduld krijgen. Dit zijn belangrijke vaardigheden die ze in het verdere leven nog veel nodig zullen hebben. Daarom kan een intergenerationeel project gezien worden als een verrijking voor de ontwikkeling van sociaal gedrag.

- **De kleuters gedragen zich anders tegenover ouderen**

Doordat de kleuters in contact met ouderen komen, verandert hun beeld van ouderen na verloop van tijd. Ze zullen gemakkelijker contact met bejaarden zoeken en zullen op een positieve manier op hen reageren. Die verandering van hun beeld zal ook waar te nemen zijn buiten het woon- en zorgcentrum. Dit kan daarom ook als een maatschappelijk doel gezien worden.

6.2.4 Doelstellingen voor bejaarden en kleuters

▪ Samenwerking stimuleren

Kleuters en bejaarden maken samen een (kunst)werk. Ze moeten met elkaar rekening houden, maar moeten ook samenwerken. Ieder heeft zijn mogelijkheden, maar ook beperkingen. Door elkaars mogelijkheden te bundelen, kunnen ze elkaar aanvullen en samen naar een 'bevredigend' resultaat toe werken.

▪ De bejaarden en kleuters hebben samen plezier en ontspanning

Dit is een belangrijk uitgangspunt van het project. Beide groepen moeten voldoening aan het project hebben. Ze moeten er met een goed gevoel naartoe kunnen gaan, maar ook na de activiteit met een goed, ontspannen gevoel kunnen vertrekken. De begeleiding speelt bij deze doelstelling een belangrijke rol.

▪ Er is integratie van bejaarden en kleuters

Bejaarden en kleuters worden dikwijls los van elkaar gezien. Het zijn twee verschillende generaties die op zich niets met elkaar te maken hebben. Toch kunnen beide generaties van elkaar iets opsteken, omdat ze elkaar kunnen aanvullen (Zie hoofdstuk 3: Beschrijving doelgroepen). De omgeving: personeel, de ouders van de kleuters en familie van de bejaarden kunnen tijdens het intergenerationeel project zien dat bejaarden en kleuters effectief samen iets kunnen bereiken en dat de uiteindelijke kloof tussen jong en oud niet zo groot is.

6.2.5 Besluit

Dit intergenerationeel project heeft duidelijk veel doelstellingen in functie van bejaarden en kleuters. Van hieruit ben ik als ergotherapeut vertrokken en ben ik gekomen tot het 'intergenerationeel kunstproject'.

De creatieve activiteiten, de handelingsomgeving en de begeleiding zijn middelen om deze doelstellingen te bereiken. Het is belangrijk om tijdens de sessies deze doelstellingen goed voor ogen te houden.

6.3 Voorstelling kunstproject met kleuters en bejaarden

Vanuit de verschillende doelstellingen zijn er acht verschillende creatieve activiteiten opgesteld. Zij gaan één maal per week door.

De acht creatieve activiteiten zijn als volgt:

- Kleitabletten maken.
- Een schilderij met zandverf (plakkaatverf met zand) maken.
- Werken met zoutdeeg.
- Werken met dikke verf (plakkaatverf met behangerslijm).
- Sterren tekenen van wasco's , overschilderd met ecoline.
- Schilderijen maken door middel van knikkerverven.

- Een creatie van wereldbollen maken met kleurpotloden, plakaatverf, wasco, krijtstiften of vilstiften.
- Stempelbloemen.

De verdere uitwerking van de activiteiten volgt in hoofdstuk 9: Intergenerationele activiteiten.

Er worden telkens koppels gevormd bestaande uit 1 bewoner en 1 of 2 kleuters, afhankelijk van het aantal deelnemende bewoners. De koppels blijven zoveel mogelijk hetzelfde, zodat men elkaar beter kan leren kennen.

Samen werken kleuter en bewoner naar een 'kunstzinnig' resultaat. Hierbij mogen ze hun eigen fantasie en creativiteit gebruiken. Er worden verschillende materialen aangeboden, die men zowel visueel als tactiel kan ontdekken. Als kroon op het werk worden alle werken tentoongesteld, zie ook hoofdstuk 10.

6.4 Criteria activiteiten

Enkele criteria waaraan de acht verschillende activiteiten moeten voldoen:

- De activiteit mag niet te lang duren, omdat anders de aandacht en interesse naar de techniek toe verloren gaat. Ze moet in één sessie worden afgewerkt. Dit komt doordat niet steeds iedereen de volgende activiteit aanwezig kan zijn en daardoor de 'uniekheid' van een kunstwerk verloren kan gaan. Anders hebben verschillende bewoners en kleuters aan één kunstwerk gewerkt en gaat de individuele bijdrage van de bejaarde en kleuter verloren.
- Men moet vrij en creatief kunnen werken. Er mag dus geen vaststaand resultaat zijn. Toch zal er telkens kort een voorbeeld te zien zijn. Dit voorbeeld is enkel ter inspiratie, maar ook om structuur te bieden. Zo moeten bewoners en kleuters niet uit het niets beginnen werken waardoor ze met een veilig gevoel met de activiteit kunnen starten.
- De activiteit moet op niveau van de bejaarden, maar ook op niveau van de kleuters zijn. Het is belangrijk een activiteit te zoeken die bij beide niveaus aansluit, zodat de deelnemers niet het gevoel hebben dat ze niet kunnen slagen in de opdracht of dat de activiteit te kinderachtig of te gemakkelijk is.
- Voor bejaarden en kleuters is het fijn dat er variatie zit in de verschillende activiteiten. Toch is er telkens een vaste structuur, zodat er voldoende herkenbaarheid in zit en de activiteit veiligheid geeft.
- De bejaarden en kleuters moeten samen de kans krijgen tot experimenteren. Hetzij met de materialen, hetzij met de samenwerking tussen elkaar.
- De opdrachten, horende bij de technieken, moeten samenwerking stimuleren. Vooral in het begin is het belangrijk dat de activiteiten uitnodigend zijn naar samenwerking toe.

6.5 Lokaalvoorwaarden

De activiteiten gaan telkens door in de cafetaria op de eerste verdieping van het woon- en zorgcentrum.

Er zijn enkele voorwaarden voor de handelingsomgeving:

- We hebben ervoor gekozen om 10 tafels per 2 te plaatsen, waardoor er 5 blokken zijn. (zie bijlage 3)
De tafels staan zo, dat er aan elk blok maximaal 8 personen (4 kleuters en 4 bewoners) kunnen zitten. We merken dat wanneer bejaarde en kleuter op een hoek plaatsnemen, de samenwerking bevordert wordt. Dit omdat men allebei goed bij het materiaal en de techniek kan.
- Er is voldoende licht in het lokaal aanwezig.
- Er is geen muziek op de achtergrond, omdat het te storend is voor de bejaarden en omdat het de kleuters kan afleiden.
- Op de tafels staan de namen van de bewoners en de begeleider in de kleur van de groep.
- Het materiaal, vereist voor de activiteit, is in het lokaal aanwezig en ligt klaar op tafels.

6.6 Begeleiding

Per activiteit hebben we minimaal zes personen begeleiding: één begeleider per groepje en nog één extra begeleider die steeds vrij rond kan gaan. Deze begeleider kan indien nodig, een onrustige bewoner terug naar de leefgroep brengen of helpen bij toiletbezoek. Het is niet altijd evident om bij elke activiteit zes personen begeleiding te hebben.

De begeleiding speelt tijdens de verschillende activiteiten een heel belangrijke rol. Er is een duidelijke taakverdeling. De ergotherapeuten houden de doelstellingen omtrent de bejaarden in het oog. De kleuterleidster houdt vooral de doelstellingen naar de kleuters toe in de gaten. De andere begeleiding is praktische ondersteuning, wat ook erg waardevol is. Hierdoor vult de begeleiding elkaar perfect aan.

Algemeen zijn er enkele aandachtspunten van toepassing:

- Bejaarden en kleuters worden, indien nodig, ondersteund. Wanneer bijvoorbeeld iets onduidelijk is of wanneer het contact stroef verloopt, dan ondersteunt de begeleider de bewoner en kleuter hierin. Hierbij is het belangrijk enkel te ondersteunen en niets over te nemen.
- De begeleiding grijpt in bij problemen en/of onduidelijkheden. Dit is zeer belangrijk voor een algemeen welbevinden bij de activiteit. Ze houden met andere woorden het welzijn van de bejaarden en kleuters nauwlettend in het oog, zodat er in een aangename en veilige sfeer kan gewerkt worden.
- Er wordt gerustgesteld daar waar kleuters en/of bejaarden angstig zijn. Dit is vooral bij de eerste activiteit van toepassing. Kleuters en bewoners kennen elkaar nog niet en kunnen onwennig tegenover elkaar staan.
- De begeleiding geeft feedback over het gedrag van de bewoners, indien de kleuters hieromtrent vragen stellen.

6.7 Verloop

De activiteiten kennen telkens een vast verloop, zodat dit veiligheid en structuur kan bieden.

Vanaf 09.30u	De bewoners worden naar de cafetaria gebracht en klaargezet in groepjes
09.45u	De kleuterklas en kleuterleidster komen aan
09.50u	Uitleg activiteit voor de ganse groep + tonen voorbeeld
10.00u	Start activiteit per groepje (herhaling eventuele uitleg in groepje)
10.45u	Afronding activiteit en nuttigen van drankje
11.00u	Kleuters vertrekken naar school en bejaarden worden terug naar leefruimte of hun kamer gebracht

Opmerking:

In samenspraak met de kleuterleidster is er voor gekozen dat wanneer een kleuter vroeger klaar is, hij/zij een tekening kan inkleuren, puzzelen en/of prikken. Dit kan steeds met een bewoner. In eerste instantie was dit enkel opdat hij/zij niet rond zou lopen. Naarmate het project vorderde sloot dit onderdeel aan bij de intergenerationele doelstellingen. Bejaarden en kleuters begonnen samen te kleuren, puzzelen en/of prikken.

6.8 Besluit

De doelstellingen omtrent het intergenerationeel werken staan voortdurend centraal tijdens de verschillende sessies. Er zijn doelstellingen geformuleerd voor zowel bejaarden als kleuters, maar ook voor beide doelgroepen samen zijn er doelstellingen.

Het is erg belangrijk dat de handelingsomgeving, de creatieve activiteiten en de begeleiding middelen zijn om de doelstellingen te bereiken. Vanuit de doelstellingen zijn er acht activiteiten samengesteld die aan vooropgestelde criteria voldoen. Andere zaken zoals lokaalvoorwaarden, begeleiding en het vast verloop spelen een belangrijke rol bij het bereiken van de doelstellingen, maar ook bij het bieden van veiligheid en structuur voor zowel kleuters als bejaarden.

7 VOORSTELLING DEELNEMERS

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de verschillende deelnemers toegelicht. De deelnemers zijn verdeeld in 4 verschillende groepen. Eerst licht ik de groep psychisch en valide gezonde bewoners toe. Daarna worden de groepen licht en matig tot ernstig dementerende bewoners voorgesteld. Verder is er de groep van bewoners met beperkte motorische mogelijkheden en wordt deze ook kort voorgesteld. Als laatste licht ik de termen 'passieve' en 'actieve' deelnemers toe. In bijlage 16 zullen de observaties van de verschillende activiteiten te vinden zijn. De verschillende deelnemersgroepen zijn hierbij duidelijk vermeld.

7.2 Voorstelling deelnemers

7.2.1 Valide en psychisch gezonde bewoners

Algemeen toestandbeeld bewoners

Deze bewoners scoren nog goed op cognitief vlak: tijd, ruimte en oriëntatie, korte termijn geheugen, lange termijn geheugen, taal en praxis zijn nog intact.

Ook op motorisch vlak is er nog een goede zelfredzaamheid (wassen, kleden, eten en toiletbezoek). Er is een goede algemene (grove) motoriek, maar fijne motorische handelingen zijn vaak moeilijk.

7.2.2 Licht dementerende bewoners

Algemeen toestandbeeld bewoners

Op cognitief vlak stellen we bij deze groep bewoners over het algemeen vast:

- Het korte termijn geheugen is gestoord.
- Tijd, ruimte of oriëntatie kan gestoord zijn.
- Praxis (volgorde handelingen) kan gestoord zijn, bv aankleden, tanden poetsen of eten.
- Lange termijn geheugen is in orde.
- Taal is in orde.

Op motorisch vlak zijn er soms enkele uitvallen. Maar over het algemeen is er een redelijk intacte zelfredzaamheid (bijvoorbeeld hulp bij eten, maar verder nog wel zelfstandig kunnen eten) en een meestal behoorlijke (grove) motoriek.

7.2.3 Matig tot ernstig dementerende bewoners

Algemeen toestandbeeld bewoners

Op cognitief vlak zijn er verschillende uitvallen (de mate van de uitval is afhankelijk van bewoner tot bewoner):

- Korte termijn geheugen is gestoord
- Lange termijn geheugen is gestoord
- Tijd, ruimte en oriëntatie zijn gestoord
- Taal kan gestoord zijn
- Praxis kan gestoord zijn

Betreft motoriek zijn er verschillende uitvallen bij zelfredzaamheid en motoriek.

7.2.4 Bewoners met beperkte motorische mogelijkheden

Algemeen toestandbeeld bewoners

In deze groep bevinden zich bewoners die een CVA hebben gedaan of een motorische aandoening hebben (symptomen hiervan: geen inhibitie en hoekige bewegingen).

Op psychisch vlak kan er een uitval zijn op taal, korte termijn geheugen, gestoorde praxis (meestal ten gevolge van gestoorde motoriek), tijd, ruimte en oriëntatie en lange termijn geheugen.

7.2.5 'Passieve' deelnemers versus 'actieve' deelnemers

Het project is niet enkel toegankelijk voor bejaarden met veel mogelijkheden, maar staat ook open voor bejaarden met beperkte mogelijkheden. Verschillende bewoners hebben 'passief' deelgenomen aan de activiteiten. Hiermee bedoel ik concreet dat ze niet minder betrokken waren. De bewoners waren echter niet materiaalverwerkend bezig. Toch werden ze binnen de eigen mogelijkheden geprikkeld door de activiteit en de aanwezigheid van de kleuters. Dit werd verbaal geuit door vragen te stellen, de kleuter te bekrachtigen of non-verbaal door te glimlachen of een hand te reiken. Daarom zal bij de term 'passieve' deelnemers in dit eindwerk vooral bedoeld worden dat ze niet actief materiaalverwerkend bezig waren.

7.3 Besluit

Dit hoofdstuk geeft duidelijk weer dat er tijdens dit project met een heterogene groep is gewerkt. Dit heeft gevolgen voor de invulling van het project. Verder is er bij dit project een duidelijk verschil tussen actieve en 'passieve' deelnemers.

8 VOORBEREIDINGEN

8.1 Inleiding

Om tot een succesvol project te komen is het erg belangrijk dat er doordachte voorbereidingen worden getroffen. Ik heb, alvorens het project startte, verschillende stappen ondernomen om zo tot een goede uitvoering te komen. Eerst bekijken we de voorbereidingen voor het project effectief van start ging. Daarna komen de briefings met het ergo-animatieteam en kleuterleidster aan bod. Ik verduidelijk ook kort hoe een briefing verliep. Als laatste licht ik kort toe hoe bewoners en personeel op de hoogte werden gebracht.

8.2 Voorbereidingen voor project

Allereerst heb ik eerst doelstellingen geformuleerd. Daarna ben ik op zoek gegaan naar geschikte activiteiten voor zowel bejaarden als kleuters. Hierbij heb ik rekening gehouden met de verschillende doelstellingen (zie 6.2. Doelstellingen intergenerationeel kunstproject) vooropgestelde criteria (zie 6.4. Criteria activiteiten).

Van daaruit is er een overleg gekomen met het ergo-animatieteam van het woon- en zorgcentrum. Hierbij zijn de eerste vijf activiteiten van voor de kerstvakantie samengesteld. Praktisch werden er nog verschillende zaken afgesproken, zoals waar de activiteiten door gaan, hoe laat en hoeveel keer per week.

Nadat deze zaken afgesproken waren, is er een bespreking geweest met de kleuterleidster. Ook met haar werden de verschillende activiteiten overlopen. Eveneens werd de praktisch kant van het project bekeken.

Na de verschillende afspraken werd besloten om elke week een korte briefing te doen, naar de volgende activiteit toe. Zo zou er voldoende tijd zijn om het materiaal kort te bekijken en konden er nog eventuele aanpassingen aan de activiteit gedaan worden. Een ander voordeel van de briefing is dat daardoor elke begeleider voldoende op de hoogte is van de volgende activiteit.

Voor de kerstvakantie zijn, in overleg met de ergotherapeuten, animatrice en kleuterleidster de laatste drie activiteiten samengesteld.

8.3 Briefing ergo- animatieteam

Na elke sessie was er een korte evaluatie van de activiteit die plaats had gevonden. Nadien was er de briefing van de volgende activiteit. Hierbij werd kort de activiteit overlopen en wat er van de begeleiding verwacht werd. Samen werd de materiaallijst bekeken en wat er nog aan de kleuterleidster gevraagd moest worden.

Deze briefing gaf telkens iedereen een duidelijk beeld van wat de activiteiten in hielden. Voorbeeld briefing zie bijlage 4.

8.4 Briefing kleuterleidster

Elke donderdagmiddag ging ik naar de kleuterschool om de volgende activiteit kort toe te lichten. Zo konden er nog verdere afspraken gemaakt worden. Voorbeeld briefing kleuterleidster zie bijlage 5.

8.5 Uitnodigen van bewoners

De selectie van de bewoners is gebeurd aan de hand van interesses. Het was belangrijk om de bewoners persoonlijk uit te nodigen voor het project. Dit heb ik gedaan aan de hand van kamerbezoeken. Hierdoor kon elke bewoner op maat uitgenodigd worden. Bij het bezoek werd het project kort toegelicht en gevraagd of ze interesse hadden. Er werd verder een brief afgegeven waar alles kort in uitgelegd stond. Dit gaf ook familie duidelijkheid betreffende het project. In de brief stonden ook de data. Omdat de sessies onderbroken werden door de kerstvakantie gebeurde dit aan de hand van twee brieven: één met de data voor de kerstvakantie, een tweede met de data van na de kerstvakantie. Brief zie bijlage 6a en 6b.

8.6 Inlichten van personeel

Natuurlijk werd ook het personeel van het woon- en zorgcentrum op de hoogte gebracht. Dit via een brief en verbale toelichting op een briefing. Het was belangrijk hen te sensibiliseren, omdat ze door familie aangesproken kunnen worden. Brief zie bijlage 7.

Een moeilijkheid die ik ondervond was dat niet elk personeelslid mondeling ingelicht kon worden. Reden hiervan is een wisselend team, waardoor niet iedereen op een briefing aanwezig is. Enkel op de teamvergadering heb ik iedereen kunnen bereiken, toen was echter het project al bezig.

8.7 Besluit

Het is duidelijk dat goede voorbereidingen essentieel zijn voor een succesvol project. Daarom moeten alle partijen die rechtstreeks en onrechtstreeks met het project betrokken zijn, goed op de hoogte gebracht worden. Zo kan het project goed van start gaan, maar ook verder vlot verlopen.

9 INTERGENERATIONELE ACTIVITEITEN

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk licht ik eerst kort de verschillende activiteiten toe, waarna er een evaluatie zal zijn. In het eerste stuk verduidelijk ik ook waarom er met de techniek gewerkt wordt. Verder komt ook het verloop van de activiteit aan bod. In het daaropvolgend stuk is er de evaluatie van de activiteiten, hier ga ik dieper op de activiteiten in onder andere zijn de verschillende doelstellingen aan bod gekomen? Wat zijn de eventuele aandachtspunten naar een volgend project?

9.2 Bespreking activiteiten

9.2.1 Kleitabletten

9.2.1.1 *Voorstelling van de activiteit*

De bewoner en kleuter kneden eerst klei, op deze manier verkennen ze het materiaal. Hierna vullen ze een houten kader tot aan de rand, waarna ze samen een huis in de klei tekenen. Men kan reliëf aanbrengen door bijvoorbeeld rolletjes klei.

9.2.1.2 *Waarom werken met deze techniek?*

Bij de eerste activiteit is het belangrijk een materiaal te gebruiken dat de deelnemers een uitnodigend gevoel gaf. Daarom is er voor klei gekozen. Klei werkt voor de meeste activerend, waardoor dit materiaal ervoor zal zorgen dat de deelnemers geïnteresseerd naar het materiaal toe zijn. De bewoners en kleuters kunnen er verschillende zaken in tekenen, maar wanneer het niet goed is, kan het uitgewist worden. De sensopathische ervaring die automatisch bij dit materiaal past is ook erg belangrijk. Verder komen kracht en oog-handcoördinatie aan bod.

9.2.1.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 8

9.2.1.4 *Verloop*

Deze eerste activiteit was geslaagd. In het begin waren kleuters en bewoners onwennig en verlegen naar elkaar toe. Maar dankzij de stimulerende houding van de begeleiding, liep het contact na een tijdje vlot. De bewoners en kleuters genoten zichtbaar van elkaars aanwezigheid en hadden samen plezier. Betreft het werken met klei, was er geen weerstand. De verschillende deelnemers werkten zonder probleem met het materiaal.

→ **Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit**

- Aan bepaalde tafels zaten meer kleuters dan bewoners. Dit was voor de bewoners vermoeiend, ze moesten hun aandacht spreiden en soms met twee kleuters samenwerken. Dit deed echter niets af aan het plezier van de activiteit.

- Bij deze activiteit waren er nog geen 'passieve' deelnemers betrokken.
- Bij één groepje had men behoefte aan twee personen begeleiding: de deelnemende bewoners waren motorisch of psychisch zwak en de kleuters zochten in het begin niet spontaan contact. De begeleiding had hierbij een stimulerende rol.

9.2.2 Zandverf

9.2.2.1 *Voorstelling van de activiteit*

Op een karton tekenen bewoner en kleuter samen een kasteel met potlood. Er hangt een voorbeeld van een getekend kasteel waarop men zich kan baseren. Dit biedt structuur en een houvast.

Na het tekenen, verft men het kasteel met de zandverf. Dit gebeurt met de vingers of een verfspatel.

9.2.2.2 *Waarom werken met deze techniek?*

Het materiaal van de tweede activiteit is, vooral bij de bewoners, minder bekend dan bij de vorige activiteit. Bij dit materiaal kunnen bewoners en kleuters samen experimenteren. Hierbij komt dat er ook een sensopatische ervaring met het materiaal is. Het experimenteren en de sensopatische ervaring kunnen ervoor zorgen dat zowel bewoner als kleuter geactiveerd wordt. De techniek lokt ook verschillende motorische bewegingen uit, oog-handcoördinatie en krachtdosering.

9.2.2.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 9

9.2.2.4 *Verloop*

Deze tweede activiteit was veel chaotischer dan de vorige door enkele praktische zaken: de verf spatte meer (omwille van het zand dat erin zat), het tekenen van de kastelen was voor velen moeilijk en het materiaal was onbekend. Toch gaven bewoners en kleuters aan dat ze de activiteit zeer fijn vonden en niets van de chaos gemerkt hadden.

Bij enkele bewoners en kleuters was er herkenning na de vorige activiteit en zochten ze elkaar terug op. Anderen waren eerder terughoudend naar elkaar toe.

Tegen alle verwachtingen in was er bij de bewoners geen weerstand uit betreft het materiaal. Dankzij de stimulerende houding van de kleuters, maar ook door nieuwsgierigheid werd er vlot geschilderd. Wat wel opviel is dat vooral de kleuters het eindresultaat bepaalden. Zij kozen over het algemeen de kleuren of hoe het kasteel getekend werd. De bewoners lieten deze keuze graag aan de kinderen over.

→ **Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit**

- Het voorbeeld van het kasteel was voor velen nog onduidelijk. Dit zorgde ervoor dat het tekenen voor velen moeilijk was en daardoor veel tijd en concentratie vroeg. Een gevolg hiervan was dat men niet direct spontaan contact zocht.
- Het stuk karton waar kleuter en bewoner het kasteel op moesten tekenen, was te groot. Hierdoor werkte men individueel aan een zijde, wat het sociale contact niet stimuleerde.

9.2.3 Zoutdeeg

9.2.3.1 *Voorstelling van de activiteit*

In het midden van het lokaal staan de verschillende materialen op een tafel. Hier halen de kleuters de ingrediënten voor het deeg. Bij deze activiteit kneden bejaarde en kleuter, net zoals bij klei, het deeg. Kleuter en bejaarde maken samen twee zoutdeegpopjes, met menselijke kenmerken: hoofd, armen en benen. Wanneer de popjes klaar zijn, worden ze hand in hand geplaatst.

9.2.3.2 *Waarom werken met deze techniek?*

Dit materiaal valt te vergelijken met klei. Hierdoor kan het bekend voorkomen en geeft het de deelnemers direct een veilig gevoel. Daarom kan dit materiaal activerend werken voor zowel bewoners als kleuters. Er valt ook op te merken dat deze techniek beroep doet op verschillende motorische mogelijkheden zoals bijvoorbeeld kracht en grove motoriek.

9.2.3.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 10

9.2.3.4 *Verloop*

Deze activiteit was minder geslaagd. Dit had vooral één oorzaak: de opdracht was te moeilijk, namelijk zowel bewoners als kleuters wisten niet hoe ze een driedimensionaal popje moesten maken. Hierdoor waren zowel bewoner als kleuter erg geconcentreerd en werd er niet samengewerkt. Sommige bewoners gaven de taak uit handen en lieten de kleuter een popje maken. Tijdens de uitvoering is de opdracht in verschillende groepjes aangepast van een zittend popje (driedimensionaal) naar een liggend popje (tweedimensionaal).

Voor en na de activiteit waren er wel herkenningen van kleuter en bewoner naar elkaar toe en namen ze spontaan contact.

→ **Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit**

- Er was van de bewoners uit grote behoefte aan een voorbeeld, waar men zich op kon baseren. Nu moest men vrij een popje maken, dit was voor veel bewoners te abstract.
- De activiteit vroeg op zich geen samenwerking, waardoor kleuters en bewoners eerder los van elkaar werkten en niet spontaan contact zochten met elkaar.

9.2.4 Dikke verf

9.2.4.1 *Voorstelling van de activiteit*

Elke tafel heeft een eigen kleur dikke verf. De bewoner en bejaarde smeren met hun handen samen een karton met de verf in. Hierna trekt men samen sporen met bijvoorbeeld een speelgoedauto, haarkam of tandenborstel.

9.2.4.2 *Waarom werken met deze techniek?*

Doordat deze techniek onbekend is bij zowel kleuters als bewoners, kunnen ze er samen mee experimenteren. Het materiaal is erg sensopatisch, daarom zal er met de handen gewerkt worden. De deelnemers zullen hierdoor de verf goed kunnen aanvoelen. In de techniek kan er eigen creativiteit gestoken worden, is het resultaat niet naar de zin, dan kunnen de sporen terug weggedaan worden.

9.2.4.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 11

9.2.4.4 *Verloop*

Deze activiteit was op zich heel smerig, de verf hing bij wijze van spreken na afloop overal. Niettegenstaande is er gedurende de ganse activiteit samengewerkt en plezier gemaakt.

Er was contact voor, tijdens en na de activiteit. De kleuters begonnen de bewoners te kennen en gaven aan graag met dezelfde bewoner te willen samenwerken.

→ Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit

- Voor deze activiteit was een kleiner oppervlak om op te werken voorzien. Dit stimuleerde wel degelijk de samenwerking.
- Het maken van sporen werd niet goed begrepen. Kleuters en bewoners hadden de neiging met één materiaal weg en weer te gaan over het karton. Dit gaf andere effecten, de sporen waren minder duidelijk zichtbaar. Na enige bijsturing werden ook andere materialen uitgeprobeerd.

9.2.5 Sterrenhemel

9.2.5.1 *Voorstelling van de activiteit*

Bejaarde en kleuter tekenen eerst samen sterren met verschillende kleuren wasco. Nadien verven kleuter en bewoner dit blad met blauwe ecoline.

9.2.5.2 *Waarom werken met deze techniek?*

In deze activiteit komen 2 bekende materialen voor: wasco's en verf. Door de twee materialen te combineren, is er toch uitdaging voor de deelnemers. De techniek doet verder beroep op de verschillende motorische mogelijkheden.

9.2.5.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 12

9.2.5.4 *Verloop*

Deze activiteit werd zowel door bewoners als kleuters heel fijn gevonden. Kleuters en bewoners zochten elkaar spontaan op. Enkele kleuters bleven, na vijf activiteiten, echter onwennig en verlegen naar de bewoners toe. Dit is erg afhankelijk van hun karakter. Daarom bestaat de kans dat dit niet zal veranderen in de acht weken. Toch genoten zij op hun manier van het contact met de bewoners.

→ Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit

- Omdat de aandacht niet steeds aanwezig was bij aanvang van de vorige activiteiten, is er deze keer een bel gebruikt om de aandacht van de deelnemers te trekken. Dit had een positief effect: kleuters en bewoners luisterden allemaal actief naar de algemene uitleg.
- Deze activiteit was voor velen gemakkelijk, waardoor de grens tot deelname minder groot was. Hierdoor werd het contact extra bevorderd, men kon spontaan een babbeltje aangaan en zich met de activiteit bezighouden.

9.2.6 Knikkerverven

9.2.6.1 Voorstelling van de activiteit

Bewoners en kleuters krijgen samen een doos waarin op de bodem een papier ligt. Vervolgens worden enkele druppels plakkaatverf en knikkers gedaan. Daarna wordt er met de doos geschud en gekeerd. Dit heeft verschillende kleurrijke resultaten als gevolg.

9.2.6.2 Waarom werken met deze techniek?

Deze techniek lokt samenwerking uit, doordat men samen de doos moet keren. Hierdoor moet men samenwerken, wat goed is na 2 weken elkaar niet te zien. De techniek is voor de deelnemers onbekend, waardoor ze samen kunnen experimenteren. Verder is er motoriek nodig om resultaat te krijgen. De techniek stimuleert met andere woorden de (grove) motorische mogelijkheden.

9.2.6.3 Materiaallijst

Zie bijlage 13

9.2.6.4 Verloop

Kleuters en bewoners hadden elkaar twee weken niet gezien (wegens kerstvakantie), toch verliep het contact vanaf het begin vlot. Er was herkenning naar elkaar toe. Bij de activiteit zelf, kozen de kleuters de kleuren. Sommige kleuters en bewoners werkten echt samen, bij anderen was het de kleuter die met de doos schudde. De meer 'passieve' bewoners genoten ook wel van de intensiteit waarmee de kleuters werkten. De resultaten waren erg kleurrijk.

Het viel heel erg op, in vergelijking met de eerste activiteit, dat nu de activiteit geen noodzakelijk middel meer is om contact te maken. Bewoner en kleuter zochten spontaan contact met elkaar en dus niet enkel in functie van de activiteit.

→ Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit

- Deze activiteit was zeer kort in vergelijking met de anderen, toch hadden zowel kleuters als bewoners er geen probleem mee. Ze vonden het beiden een zeer aangename activiteit. Na de activiteit kleurden bewoners en kleuters samen in plaats van de kleuters alleen. Ook hierbij bleef het sociaal contact aanwezig.

9.2.7 Wereldbol

9.2.7.1 *Voorstelling van de activiteit*

Met verschillende materialen: verf, wasco's, kleurtjes, viltstiften en krijtstiften, tekenen bewoners en kleuters hun wereldbol op een groot papier. Elk groepje heeft zijn eigen materiaal. Dit biedt voor zowel kleuters als bewoners structuur en veiligheid.

9.2.7.2 *Waarom werken met deze techniek?*

De verschillende materialen, uitgezonderd krijtstiften, zijn voor alle deelnemers bekend. Dit kan een soort van veiligheid bieden. De opdracht die bij deze activiteit hoort, vraagt van de verschillende deelnemers creativiteit, maar ook samenwerking. Dit kan door het materiaal in de hand gewerkt worden.

9.2.7.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 14

9.2.7.4 *Verloop*

Deze activiteit werd door zowel kleuters als bewoners aangenaam gevonden. Het kleuren met kleurpotloden en viltstiften duurde lang en vroeg zowel van kleuter als van de bewoner blijvende aandacht. Toch bleven de meeste samen geduldig werken. Het schilderen, kleuren met wasco's en krijtstiften ging sneller vooruit, waardoor deze groepjes vroeger klaar waren.

Het viel op dat bij sommige koppels zowel kleuter als bewoner echt naar elkaar opkeken.

→ Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit

- Deze keer kon men puzzelen na de activiteit in plaats van te tekenen. Dit was een groot succes bij zowel kleuters als bewoners. Ze werkten samen aan een puzzel en hadden hier duidelijk veel plezier in.

9.2.8 Stempelbloem

9.2.8.1 *Voorstelling van de activiteit*

Met verschillende materialen (kurkendoppen, uien en aardappels) worden voorgetekende bloemen met allerlei kleuren ingestempeld met verf. Als kroon op het werk, wordt er in het midden een foto van kleuter en bewoner geplaatst.

9.2.8.2 *Waarom werken met deze techniek?*

Het materiaal, verf en stempels, is redelijk bekend. De deelnemers moeten niet echt meer gaan experimenteren, waardoor de laatste activiteit rustig en op een veilige manier kan verlopen. De foto die later in het midden van de bloem geplakt zal worden, kan een motivatie zijn. De techniek vraagt ook van de deelnemers te overleggen welke kleur ze gaan gebruiken en met welk materiaal ze willen stempelen.

9.2.8.3 *Materiaallijst*

Zie bijlage 15

9.2.8.4 Verloop

De activiteit is vlot verlopen. De opdracht was niet te moeilijk en men kon constant samenwerken. Het was goed dat de bloemen met zwart afgelijnd waren, zo konden kleuter en bewoner duidelijk zien binnen welke lijnen ze moesten stempelen.

Gedurende de ganse activiteit was er constant contact tussen kleuter en bewoner: samen kozen ze de kleuren en welke stempel ze zouden gebruiken. Enkele bewoners wezen de kleuters erop om binnen de lijnen te blijven en dat ze niet twee dezelfde kleuren naast elkaar mochten gebruiken.

Er was voortdurend een ontspannen en aangename sfeer en zowel kleuter als bewoners gaven aan het erg spijtig te vinden dat dit de laatste activiteit was.

→ Enkele praktische bemerkingen betreft de activiteit

- Er was een groot aanbod van verschillende stempels, toch namen kleuters en bewoners het materiaal ze het beste kenden namelijk de aardappel en de kurkendop. Na stimulatie van de begeleiding werden ook de uien en wattenstaafjes gebruikt.

9.3 Evaluatie activiteiten

9.3.1 RETROSPECTIEF

9.3.1.1 Algemeen

De activiteiten waren allemaal arbeidsintensief en vroegen de nodige energie van de bewoners. Toch keken ze er elke week naar uit. Het contact met de kleuters was telkens iets waar ze intens en ieder op zijn eigen manier van genoten. De actieve maar ook de eerder 'passieve' bewoners hadden op hun manier deugd van de aandacht die ze van de kleuters kregen. In het begin waren de contacten nog erg onwennig en verlegen naar elkaar toe. Dit is echter gegroeid naar een vlotte en spontane contactname, met op de koop toe herkenning van elkaar. De activiteiten groeiden dan ook van individueel aan iets werken, naar echt samenwerken.

9.3.1.2 Observaties deelnemers

Ik verwijs hierbij naar bijlage 16. De observaties van de deelnemers zullen per groep (zie ook hoofdstuk 7. Voorstelling deelnemers) terug te vinden zijn.

Sommige deelnemers hebben maar enkele keren aan de activiteiten deelgenomen. Van hen worden er geen observatiegegevens beschreven. De reden van enkele deelname som ik kort op:

- Een bewoonster had het moeilijk om zich in de gedachtegang van de kleuters te verplaatsen. Ze begreep niet goed waar de kleuters mee bezig waren en nam zelf het besluit niet meer te komen.
- Enkele bewoners waren gedurende de ganse activiteit onrustig en namen ofwel zelf het besluit om niet meer te komen of werden omwille van hun welbevinden niet meer bij de activiteit gezet.
- Een paar bewoners geraakten erg moeilijk geprikkeld. Omdat ze de ganse activiteit sliepen en niet of heel kort reageerden op de kleuters werd besloten hen niet meer te betrekken. Ze zouden meer baat hebben bij andere, meer op maat afgestelde activiteiten.

- Voor één deelnemster was de drempel tot deelname te hoog. Tweemaal is ze gekomen, maar de andere keren konden we haar niet overtuigen.

9.3.1.3 Observaties kleuters

Zie bijlage 17

9.3.1.4 Evaluatie doelstellingen intergenerationeel project

Doelstellingen voor bejaarden

- *De bejaarden worden geactiveerd*
 - Iedereen nam binnen de eigen mogelijkheden, actief of 'passief' aan de verschillende activiteiten deel of ze nu kort of lang waren. De mogelijkheden werden op verschillende manieren aangesproken. Het was van belang een activiteit op maat aan te bieden.
 - Om contactname te stimuleren, had de begeleiding in het begin een erg activerende rol naar de bewoners en kleuters toe. Naarmate de activiteiten vorderden, groeiden het contact en de herkenning. Zo kwamen kleuters en bewoners zelf tot activatie.
 - De bewoners hebben verschillende keren hun grenzen verlegd en activiteiten gedaan die ze nooit zonder kleuters gedaan zouden hebben.
 - Eén activiteit, zoutdeeg, was voor verschillende deelnemers te moeilijk. Toch werkte iedereen zijn kunstwerk af. Een tweede moeilijke sessie zou er wel voor kunnen zorgen dat de bewoners moeilijk geactiveerd geraken.
- *Een sociaal isolement wordt voorkomen of doorbroken*
 - De bewoners behoorden tot een 'groep' deelnemers. Het was voor hen een soort eer om aan de activiteiten te mogen deelnemen. Ze hadden telkens een gespreksonderwerp om met andere bewoners, maar ook met personeelsleden over te praten, zowel voor als na de activiteit.
 - Er was verbaal, maar ook non-verbaal contact tussen kleuter en bewoner. Dit verbeterde naarmate de weken vorderden en werd steeds intenser, aangener en vooral dieper.
 - Voor de bewoners was het erg belangrijk dat de grens tot sociaal contact minder groot was. Sommige bewoners hadden geen nawerking, maar werden op het moment zelf uit hun sociaal isolement gehaald. Er was een kortstondige positieve prikkeling.
- *De bejaarden worden motorisch gestimuleerd*
 - Er was motoriek in functie van de activiteit, bijvoorbeeld door kneden, reiken of rollen. De kleuters werkten hierbij motiverend.
 - Er was ook motoriek in functie van de kleuter, dit had te maken met de zorgzame rol die de bewoners op zich konden nemen. De actieve bewoners deden dit aan de hand van mouwen omhoog doen of handen mee wassen. De 'passieve' bewoners reikten eens een hand of wezen naar de kunstwerken.

- Verschillende bewoners hadden nood aan stimulerende begeleiding betreft motoriek. Niet alle bewoners werden in functie van de kleuter gestimuleerd. Ze hadden soms een duwtje in de rug nodig.
- *Verhogen van de eigenwaarde*
 - De bewoners wilden mee voor de kleuters zorgen. Elke bewoner deed dit op zijn manier, binnen de eigen mogelijkheden, zowel actief als 'passief' en zowel verbaal als non-verbaal. Zo was er na een tijdje een sterke betrokkenheid van de bewoners naar de kleuters toe. De kleuters genoten erg van het feit dat de bewoners voor hen wilden zorgen. In het begin reageerden sommige er wat onwennig op, maar ze waren het snel gewoon.
 - Heel wat bewoners troostten de kleuters bij momenten van onrust, ongeluk. Ze wilden hen kost wat kost met een goed gevoel naar huis laten gaan.
- *Verhogen van het zelfvertrouwen*

Verschillende aspecten zorgden ervoor dat het zelfvertrouwen verhoogd werd. Enkele hiervan zijn:

 - Het feit dat alle activiteiten (buiten zoutdeeg) op niveau waren samengesteld. Dit had als gevolg dat de bewoners aan de activiteit konden beginnen, zonder het gevoel te hebben dat ze er niet in zouden slagen.
 - Het kunnen zorgen voor de kleuters, het persoonlijk ermee bezig zijn.
 - Het bij een groep horen die elke week samen met de kleuters mochten komen knutselen.

Doelstellingen voor kleuters

- *De kleuters krijgen persoonlijke aandacht en genegenheid*
 - De kleuters kregen van de bewoners aandacht en genegenheid. De kleuters werden bekrachtigd, bewonderd en gestimuleerd. Er was wel een verschil bij 'passieve' en actieve deelnemers: de 'passieve' deelnemers gaven aandacht door een hand te reiken of te glimlachen, de actieve deelnemers door ze eens vast te pakken of samen te gaan kijken naar andere werkjes.
 - Sommige kleuters gingen niet expliciet in op de aandacht die ze van de bewoners kregen, ook niet na 8 activiteiten, andere genoten zichtbaar enorm. Niet aan elk kind was te zien of hij genoot van de aandacht die hij kreeg.
- *De kleuters ontwikkelen sociaal gedrag*
 - Er kwamen verschillende sociale aspecten tijdens de activiteiten aan bod. De activiteiten waren zo opgesteld dat er samengewerkt moest worden, dit deden de kleuters over het algemeen allemaal mits enige stimulatie van de begeleiding.
 - De kwamen op een positieve manier in contact met goed sociaal gedrag: begroeten, vriendelijk zijn en samenwerken. Dit moest in het begin gestimuleerd worden, maar werd na een tijd spontaan gedaan. De bewoners bekrachtigden dit gedrag sterk.

- Sommige kleuters hielden zich afzijdig van de bewoners, waardoor ze minder spontaan naar de bewoners toe waren. Dit kwam doordat ze een eerder verlegen karakter hebben en niet gemakkelijk contact leggen.
- *De kleuters gedragen zich anders tegenover ouderen*
Buiten het woon- en zorgcentrum is dat moeilijk te zien. De kleuterleidster vertelde wel dat er een duidelijke verandering ten opzichte van de bewoners was. In het begin zagen de kleuters de bewoners als 'oude' mensen die ze moesten gaan helpen. Na enkele activiteiten veranderde dit beeld en werden de bewoners gelijkwaardige partners.

Doelstellingen voor bejaarden en kleuters

- *Samenwerking stimuleren*
 - De samenwerking tussen kleuter en bewoner moest in het begin erg gestimuleerd worden maar verliep na een tijd spontaan. Wel viel op dat de kleuter vaak de beslissende rol op zich nam. Er werd wel samen naar een eindresultaat gewerkt.
 - Enkele activiteiten waren onbekend. Het gevolg hiervan was dat ze samen aan een kunstwerk werkten, maar ieder op zich.
 - Na verschillende activiteiten werd er nadien ook samengewerkt aan bijvoorbeeld de puzzels en tekeningen.
- *De bejaarden en kleuters hebben samen plezier en ontspanning*
 - De aanwezigheid van kleuters, maakte voor de bewoners de activiteit veel aangenamer. Voor de bewoners was het een ontspannen activiteit waar ze elke week naar uitkeken. Ook de meeste kleuters genoten van de aanwezigheid van de bewoners en waren steeds vlot en spontaan naar de bewoners toe.
 - Bij de zoutdeegactiviteit was er weinig ontspanning en plezier, doordat men erg geconcentreerd het popje moest maken. Te moeilijke activiteiten zorgden er dus voor dat de sessie minder leuk was.
 - In de loop van de activiteiten kwam er een meer ontspannen sfeer, bewoners en kleuters genoten van elkaars aanwezigheid.
 - Zowel bewoners als kleuters gaven verbaal en non-verbaal aan dat ze de activiteiten fijn vonden en van elkaars aanwezigheid genoten. Bijvoorbeeld door snoepjes mee te nemen voor hen, een hand te reiken telkens ze aankwamen.
- *Er is integratie van bejaarden en kleuters*
 - Er was veel interesse van personeel, kinderen van bewoners en directie. Ze kwamen wel eens kijken naar wat de kleuters en bewoners aan het doen waren. Men stond versteld van wat kleuters en bejaarden samen nog konden bereiken en hoeveel plezier ze samen hadden. Op deze manier werden ze gesensibiliseerd, ze konden met eigen ogen zien wat de effecten van de kleuters op de bewoners waren.

9.3.1.5 Evaluatie criteria activiteiten

In hoofdstuk 7 heb ik verschillende criteria voorgesteld. Hieronder evalueer ik deze criteria en vul ik ze aan met ervaringen uit de praktijk.

- **Variaties in opdrachten**, zoals bij klei, sterrenhemel, dikke verf, kunnen voor uitdaging zorgen. De deelnemers werken als het ware aan twee opdrachten, maar komen samen tot één resultaat.
- Heel belangrijk is het **niveau** van de activiteit. Wanneer het niveau te **moeilijk** is, zijn de deelnemers erg geconcentreerd, zoals bij zoutdeeg, en kan er geen sprake zijn van spontane samenwerking. Ook vindt er doordat het niveau te hoog is geen samenwerking plaats.
- **Bepaald materiaal** kan ervoor zorgen dat een activiteit trager verloopt, bijvoorbeeld kleurpotloden. Als dan het oppervlak groot is waar men op moet werken, kan de aandacht en de motivatie na een tijdje dalen zoals bij de wereldbol.
- Een **goed niveau** van activiteiten zorgt voor uitdaging, zoals stempelen, knikkeren, klei en dikke verf. Dit zal ook steeds samenwerking in de hand werken. Door het goed afgestemd niveau komen de deelnemers tot resultaten waar ze tevreden over kunnen zijn. Hierdoor kan het zelfwaarde gevoel stijgen. Ook kan mede door het goede niveau de activiteit in een ontspannen sfeer plaatsvinden, wat erg stimulerend is.
- Soms kan **bekendheid** van een activiteit voor herkenning zorgen, waardoor de deelnemers direct een veilig gevoel hebben zoals bij bijvoorbeeld klei of de sterrenhemel. Maar ook aan activiteiten die **onbekend** zijn, zoals bijvoorbeeld dikke verf en zandverf, kunnen de deelnemers een fijn gevoel overhouden. Het is erg belangrijk, zoals al eerder vermeld, dat de activiteit op niveau is samengesteld.
- De **grootte van het papier** is van belang bij de stimulatie tot samenwerking. Wanneer het blad te groot is, zorgt dit ervoor dat de beide deelnemers apart aan één zijde werken, zoals bij bijvoorbeeld zandverf. Is het papier te klein om op te werken, zoals bij wereldbol, dan kan dit ook voor problemen zorgen. Men moet alles als het ware erop proppen, waardoor de deelnemers niet steeds tevreden zijn over het resultaat.

9.3.1.6 Evaluatie begeleiding

Het was erg belangrijk om tijdens de verschillende activiteiten de achtergrond van het project niet uit het oog te verliezen. Hierdoor moesten telkens de verschillende doelstellingen in het achterhoofd gehouden worden, zodat men er gericht naar kon handelen, bijvoorbeeld voor samenwerking te stimuleren. De begeleiding kreeg elke week een papier waar de verschillende doelstellingen op vermeld stonden. Hierop konden ze aanduiden of de doelstellingen aan bod waren gekomen.

Het sociaal contact moest in het begin erg gestimuleerd worden, maar na een tijdje werd dit losgelaten en enkel bijgestuurd waar nodig. Enkele koppels moesten blijvend gestimuleerd worden.

Voor zowel kleuters als bewoners was de aanwezigheid van begeleiding een geruststelling. Vooral op momenten dat ze onzeker waren, niet goed wisten wat er verwacht werd deden ze beroep op de begeleiding.

De begeleiding heeft tijdens de verschillende activiteiten grote en kleine aanpassingen moeten doen om de activiteiten vlot en aangenaam te doen verlopen. Een voorbeeld hiervan is het met zwart omlijnen van de bloemen.

9.3.2 PROSPECTIEF

9.3.2.1 *Feedback (bewoners)*

- Sommige bewoners hebben meer plezier van de activiteiten wanneer ze 'passief' betrokken worden in plaats van actief. Daardoor moeten ze zich niet forceren en kunnen ze van een veilige afstand optimaal genieten van de activiteit.
- Het is belangrijk dat er voldoende gemotiveerde/geïnteresseerde deelnemende bewoners aanwezig zijn. Zo kunnen er verschillende koppels (bewust) gevormd worden die vast met elkaar werken en die openstaan voor het contact met de kleuters.
- Het is zeer goed een taak te voorzien na de activiteit: tekenen, puzzelen en prikken. Zo kunnen bewoner en kleuter zich samen nog bezighouden.
- Een bel kan zeer handig zijn om de aandacht te trekken bij aanvang van de activiteit. Dit is een duidelijk signaal, zodat alle deelnemers gericht naar de opdracht luisteren.
- Een kleiner oppervlak om op te werken, bevordert de samenwerking. Want hoe groter het werkoppervlak, hoe meer ieder aan één kant kan werken.
- Met kleurpotloden en viltstiften werken gaat traag vooruit, wat veel geduld vraagt van de deelnemers. Daarom is het goed ook andere materialen zoals wasco's aan te bieden, zodat men de activiteit sneller kan afronden.
- Een omlijning van de figuur die ze moeten inkleuren, schilderen of stempelen zorgt ervoor dat direct duidelijk is, in welk vlak ze kunnen werken. Dit zorgt ook voor veiligheid en biedt structuur.
- Bewoners die tijdens de activiteit veel aandacht vragen, worden best voor de activiteit ingelicht. Zo krijgen ze reeds individueel veel aandacht van de begeleider en kan dit verminderen tijdens de activiteit zelf.

9.3.2.2 *Follow-up (ergotherapeut)*

- Het is van belang een goede voorbereiding te maken. Dit komt de werkdruk op lange termijn zeker ten goede. Het is belangrijk dat al het materiaal voor een activiteit aanwezig is.
- Dergelijk grote activiteiten vragen voldoende begeleiding, zodat de activiteit optimaal begeleid wordt. Het is waardevol deze voldoende op de hoogte te brengen alvorens de activiteit begint, bijvoorbeeld aan de hand van een briefing.
- Het is relevant dat de aandacht voor de verschillende doelstellingen blijft behouden. Daarom is het aangeraden kort na elke activiteit te evalueren.
- Het is belangrijk het team voldoende op de hoogte te brengen en hen bij de activiteiten te betrekken in de mate van het mogelijke.

- Praktische zaken kunnen het opruimen vergemakkelijken na de activiteit. Bijvoorbeeld is het praktisch om al grote papieren klaar te leggen waar de werken op kunnen drogen, etiketten klaar te leggen of bewoners plastic handschoenen te geven bij een activiteit waarbij de handen vuil worden.
- Als ergotherapeut moet men bewoners die actief bij de activiteit zitten, maar niet betrokken geraken, als 'passieve' deelnemers durven te betrekken. Zo zullen toch de doelstellingen bereikt kunnen worden, omdat er dan andere mogelijkheden worden aangesproken.
- Bij koppels waar het sociaal contact minder vlot verloopt, is het belangrijk om dit blijvend te stimuleren, zonder hierin opdringerig te worden. Men zorgt best voor genoeg ruimte voor groeiend sociaal contact, anders bestaat de kans dat het contact kunstmatig wordt.
- Bij de keuze van de activiteiten is het belangrijk dat de bewoners de activiteit aankunnen. Doordat de activiteit goed op het niveau van zowel kleuters als bewoners is afgestemd zal de drempel tot 'actieve' deelname minder groot zijn. Een bijkomend voordeel is dat de deelnemers succeservaringen kunnen opdoen en hun eigenwaarde stijgt.

9.4 Besluit

Ik kan besluiten dat het erg belangrijk is dat de verschillende activiteiten op maat worden aangeboden. Wanneer het niveau juist is, wordt onder andere de samenwerking en het welbevinden gestimuleerd. De verschillende activiteiten moeten telkens bij de doelstellingen aansluiten die bij het intergenerationeel project zijn geformuleerd.

Over het algemeen liep het contact steeds vlot tussen kleuters en bewoners en vond iedereen de activiteiten fijn. Het is belangrijk om telkens de praktische bemerkingen die betreft een activiteit gemaakt worden, in het achterhoofd te houden. Voor de begeleiding waren de verschillende activiteiten zeer arbeidsintensief. Dit wordt echter beloond doordat bewoners en kleuters genieten van het contact met elkaar. Verder is het erg belangrijk om steeds aandacht te schenken aan de verschillende doelstellingen.

10 TENTOONSTELLING

10.1 Inleiding

In dit hoofdstuk licht ik kort de tentoonstelling toe. Er zal aandacht geschonken worden aan de keuze van een tentoonstelling en hoe de tentoonstelling is verlopen. Verder zijn er nog verschillende reacties uit het gastenboek en enkele foto's. Daarna komt de evaluatie van de tentoonstelling aan bod. Hierin blik ik kort terug op het algemeen verloop van de tentoonstelling en algemeen de observaties van de deelnemers. Daarna komen de aandachtspunten voor zowel bewoners als ergotherapeut aan bod.

De activiteiten waren stuk voor stuk een grote uitdaging, die veel inzet vroegen van bewoners, kleuters en begeleiding. Er zijn prachtige resultaten tot stand gekomen en die mochten zeker gezien worden. Naar aanleiding hiervan is er een tentoonstelling georganiseerd met de verschillende werken gemaakt tijdens de acht activiteiten.

10.2 Bespreking tentoonstelling

10.2.1 Keuze van een tentoonstelling

- *Het toeleven naar het moment*

Voor de bewoners en kleuters was dit een extra motivatie, want hun werk zou net als bij 'echte' kunstenaars tentoongesteld worden voor het grote publiek. Bewoners begonnen er steeds meer naar uit te kijken en volgden de voorbereidingen: alles klaar zetten en het ophangen van de werken.

- *Meerwaarde gevoel*

Tijdens de tentoonstelling zelf werden de verschillende werken bewonderd door familieleden van bewoners en kleuters, personeel en pers. Maar ook kleuters en bewoners kregen de kans om zelf hun eigen werk in de gangen te zien hangen. De deelnemende bewoners en kleuters stonden centraal, zij hadden die prachtige werken gemaakt.

- *Integratie van het woon- en zorgcentrum in de maatschappij*

De tentoonstelling was toegankelijk voor iedereen. Ouders, broertjes, zusjes en grootouders van de kleuters, maar ook kinderen van de bewoners konden komen kijken wat hun familielid had gemaakt. Iedereen kwam het woon- en zorgcentrum binnen en kon met zijn eigen ogen zien dat bewoners en kleuters nog veel mogelijkheden hebben, apart, maar ook samen. Mede dankzij het bezoek van de pers en de publicatie van een artikel in de krant (Gazet van Antwerpen, zie bijlage 18) zijn er nog andere geïnteresseerden bereikt die niet rechtstreeks met het project in contact stonden. Het project en de tentoonstelling werkten drempelverlagend om eens binnen te komen in het woon- en zorgcentrum.

10.2.2 Verloop tentoonstelling

De tentoonstelling vond plaats op 6 februari 2007. (Affiche zie bijlage 19)

De opening was om 14.30 uur in de cafetaria. Alle bewoners, kleuters, maar ook familie waren van harte welkom. (Uitnodiging zie bijlage 20 en 21)

De geïnteresseerden verzamelden zich in de cafetaria. De deelnemende bewoners en kleuters zaten als eregasten vooraan.

Eerst was er een kort welkomstwoord van mezelf, waarin ik kort het project duidde. Daarna kwam zowel de directeur van het woon- en zorgcentrum als de directeur van de kleuterschool een korte toespraak houden.

Na het dankwoord was er een diploma uitreiking voor de kleuters (voorbeeld diploma zie bijlage 22) en kregen de bewoners een zelfgemaakt aandenken van de kleuters. (aandenken zie bijlage 23)

Hierna werd officieel het lint doorgeknipt door één van de oudste deelnemers en de 2 jongste kleuters. Onder luid applaus werd de tentoonstelling geopend.

Er werd aan de ouders van de kleuters gevraagd om een bewoner mee te nemen bij de rondgang van de tentoonstelling. Tussen de verschillende werken hingen foto's die een goed beeld gaven van hoe bewoners en kleuters de activiteiten hadden beleefd. Alle deelnemers straalden overduidelijk op de foto's, wat de bezoeker direct een aangenaam en warm gevoel gaf.

Na de rondgang was er een feestelijke receptie met onder meer wafeltjes, schuimwijn en kinderchampagne. Er werd nagepraat over de kleurrijke tentoonstelling die op alle bezoekers indruk had gemaakt.

Er kwamen heel veel reacties van alle bewoners, maar ook van bezoekers. Men vond het allemaal een pracht van een project waar beide leeftijden plezier aan hadden beleefd. Ze waren fier dat hun familielid had kunnen meewerken.

10.2.3 Enkele reacties uit het gastenboek:

- Dit is samen-leven op z'n best. Ik ben echt ontroerd door dit fijne gebeuren. Hartelijk dank!
- Kunst met de grote K! Van kind, klei, verf en fantasie in het gezelschap van gelukkige bejaarden! Een feestelijke tentoonstelling met een rijke receptie. Met veel dank!
- Verwondering en bewondering bij het zien van de mooie werken. Wat kleuters en bejaarden samen hebben gepresteerd onder jouw kundige leiding is fantastisch!!
- Dit is een heel mooi project. De resultaten mogen er zijn, maar ik denk dat het belangrijkste is dat jong en oud er samen van genieten. Het is goed dat onze kinderen respect hebben voor de oude mensen en dat ze dit kunnen leren en ondervinden op een speelse, opbeurende manier. Bedankt!
- Heel veel blij gezichten zowel van kleuters als bejaarden!
- Marijke,
Hartelijk dank voor de mooie momenten die je samen met ons moeder en de kleuters hebt willen waarmaken!

10.2.4 Enkele foto's van de tentoonstelling

10.3 Evaluatie tentoonstelling

10.3.1 RETROSPECTIEF

10.3.1.1 Algemeen

Bij de opening van de tentoonstelling was er een grote opkomst van geïnteresseerden. Vele ouders en grootouders van de kleuters waren benieuwd naar de werken. Maar ook kinderen en familie van de bewoners waren nieuwsgierig naar wat hun moeder/vader gemaakt had.

De deelnemende bewoners en kleuters kregen optimaal aandacht, maar ook lof voor datgene wat ze gemaakt hadden. De bewondering voor de deelnemers van het project was groot en hier genoten zowel bewoners als kleuters erg van. Op de foto's tussen de verschillende werken kwamen veel positieve reacties. Tijdens de rondgang van de tentoonstelling waren verschillende kleuters verlegen, maar toch zijn ze allemaal even dag gaan zeggen tegen de bewoner(s) waar ze mee gewerkt hadden.

Verschillende ouders namen met plezier tijdens de rondleiding een bewoner mee, meestal diegene die met hun zoon/dochter had gewerkt. Ze namen spontaan contact met de bejaarden, waar deze laatste erg van genoten. Voor de ouders ging het sociaal contact met de bewoners gemakkelijker, omdat hun zoon of dochter erbij was.

Bij de rondleiding in de gangen ging er veel bezoek mee. Dit was bevorderlijk voor de integratie van het woon- en zorgcentrum. De bezoekers zagen met eigen ogen dat in een woon- en zorgcentrum de bewoners (in samenwerking met kleuters) nog veel kunnen bereiken.

Op de receptie na de rondgang werd er nagepraat over de kunstwerken en was er veel lof voor zowel bewoners als kleuters. Iedereen, ook de directie van zowel het woon- en zorgcentrum als van de kleuterschool, was onder de indruk van de prachtige en zeer kleurrijke werken.

10.3.1.2 *Observaties bewoners (algemeen)*

- De bewoners die aan het project hadden deelgenomen, zaten als echte eregasten vooraan. Dit vonden ze erg fijn: ze zaten fier op de eerste rij en luisterden erg aandachtig naar de verschillende speeches.
- Enkele deelnemende bewoners gaven extra toelichting bij de verschillende werken tijdens de rondleiding. Verder vertelden ze graag over hun ervaringen.
- De bewoners genoten zichtbaar van de lof die ze kregen van hun familie of familie van de kleuters.
- Voor enkele bewoners was de opkomst te groot, waardoor ze onrustig werden. Dit uitte zich in roepen of ronddolen. Zij werden naar hun leefgroep of kamer gebracht, zodat ze niet te veel (visueel en/of auditief) geprikkeld werden.
- De receptie na de rondgang was voor iedereen een fijne afsluiting van het ganse project. Hier hadden ze de kans om (verder) met de ouders van hun kleuter te praten. Sommige bewoners maakten daar graag gebruik van.

10.3.2 PROSPECTIEF

10.3.2.1 *Feedback (bewoners)*

- Het is belangrijk zoveel mogelijk bewoners te betrekken bij de voorbereidingen en bij de tentoonstelling zelf. Dit kan een extra meerwaarde geven. Zo hebben ze het gevoel dat ze mee de tentoonstelling hebben georganiseerd.
- Bewoners die onrustig worden van al het bezoek, worden best vooraf voldoende op hoogte gebracht. Breng hen eventueel naar een rustigere ruimte, waar ze niet te veel blootgesteld worden aan prikkels.
- De bewoners kunnen veel plezier hebben aan het contact met de ouders, ze kunnen vertellen over 'hun' kleuter. Er moet daarom de kans zijn tot contact met de ouders.

10.3.2.2 *Follow-up (ergotherapeut)*

- Voor de bewoners en kleuters kan een feestelijke inkleding van de receptie een meerwaarde betekenen. Zo krijgen ze het gevoel dat ze echt wel gevierd worden om wat ze gemaakt hebben.
- Het is belangrijk om de tentoonstelling goed voor te bereiden (iedereen op tijd uitnodigen en cafetaria in orde brengen). Die goede voorbereidingen zorgen ervoor dat de tentoonstelling vlekkeloos kan verlopen.
- Het is aangeraden om het personeel voldoende op de hoogte te brengen. Er zal veel bezoek in de gangen zijn, bijgevolg kunnen enkele bewoners onrustig worden. Hiermee kunnen ze dan rekening houden.
- De tentoonstelling is het moment waarop men als ergotherapeut(e) aan de directie kan laten zien wat bewoners nog kunnen bereiken en welke effecten kleuters op hen hebben. De drempel naar een dergelijk project in de toekomst kan hierdoor minder groot zijn.

10.4 Besluit

De tentoonstelling werd heel enthousiast onthaald door zowel de familie van de bewoners, als de familie van de kleuters. Voor de bewoners en kleuters was dit een hele fijne en bevredigende afsluiter van het project. Ze leefden echt naar de tentoonstelling toe. Het meerwaarde gevoel van de bewoners en kleuters werd bevredigd door onder andere de aandacht, de lof en de bewondering die ze kregen van de bezoekers.

Er waren enkele bewoners onrustig doordat er veel bezoek door de gangen liep. Het is daarom zeker belangrijk hen, maar ook personeel, voldoende op de hoogte te brengen.

Ik kan concluderen dat de tentoonstelling voor vele bezoekers en de familie van de kleuters, drempelverlagend was. Ze kwamen op een positieve manier binnen in een woon- en zorgcentrum en konden met eigen ogen zien dat hun kind hier samen met de bewoners veel plezier had beleefd. De grote opkomst liet zien dat er veel interesse was.

11 BESLUIT

In dit eindwerk wilde ik nagaan wat de meerwaarde voor bejaarden van een intergenerationeel 'kunst'project is.

Om tot een geslaagd project te komen, is er nood aan een planmatige voorbereiding. Door een goede en doordachte aanpak is het project meer dan succesvol geworden. De voorbereiding, begeleiding, inzet en medewerking van een grote groep begeleiding is niet te onderschatten, maar de behaalde resultaten belonen al deze inspanningen. Bij de verschillende sessies kregen de bewoners aandacht van zowel de kleuter die bij hen werkte als van de begeleiding.

Er waren bij de start van het project verschillende doelen voor zowel bejaarden als kleuters vooropgesteld. Wanneer we terugblikken op het ganse project blijkt dat er aan alle doelen gewerkt is en dat een dergelijk project een meerwaarde is voor zowel bewoners als kleuters, maar ook voor het woon- en zorgcentrum.

Ik kan verschillende zaken concluderen:

Algemeen valt op dat activiteiten met kleuters voor de bejaarden een positief gegeven zijn. Als ergotherapeut kon ik positief gedrag bij de bewoners observeren. De bejaarden verlegden hun grenzen en kwamen **samen** met de kleuters tot prachtige resultaten. Tijdens de verschillende activiteiten was er steeds een **ontspannen en aangename sfeer**, wat het welbevinden van de deelnemers bevorderde. Naarmate de sessies vorderden, stond het contact niet langer in het teken van de activiteiten, maar namen zowel kleuters als bewoners **spontaan en ongedwongen contact** met elkaar.

Voor de *bewoners* kan ik besluiten dat door het contact met de kleuters verschillende bewoners een **meer opgewekte indruk** maakten. Dit zowel voor, als tijdens en na de activiteiten. De grens tot sociaal contact met kleuters was niet te groot, de kleuters waren levendig en spontaan in de omgang naar de bewoners toe. Het feit dat bewoners één maal per week tot een groep behoorden gaf hen overduidelijk het gevoel erbij te horen. Ze maakten **volwaardig deel** uit van een ganse **groep**. Ieder op zijn manier en binnen de eigen mogelijkheden. De activiteiten stimuleerden de bewoners tot motoriek en ze ontdekten soms **motorische mogelijkheden** die ze zelf niet meer kenden. Het feit dat ze zelf tijdens de activiteiten niet als zorgvrager centraal stonden, maar mee voor de kleuters konden zorgen, gaf vele bewoners een extra goed gevoel. Ze konden **bijdragen in de zorg** voor de kleuters. Niet alle bewoners namen actief deel, er waren ook verschillende 'passieve' deelnemers. Ze namen op hun 'actieve' manier deel aan de activiteiten en werden ook wel degelijk geactiveerd.

Voor de *kleuters* kan ik algemeen stellen dat er een **positieve verandering** is in hun **gedrag** naar de bewoners toe. In het begin waren ze erg verlegen, maar naarmate de activiteiten vorderden verliep dat steeds vlotter. Ze waren **behulpzaam, hielpen de bewoners waar nodig en gaven richtlijnen**. Wanneer een bewoner een taak niet uit kon voeren, nam de kleuter deze over. Kleuters en bewoners vulden elkaar als ware aan.

Het *woon- en zorgcentrum* reageerde ook erg enthousiast op dit project. Tijdens de tentoonstelling heeft de buitenwereld met eigen ogen kunnen zien dat bewoners (samen met kleuters) nog veel kunnen. Het op een andere manier naar binnen halen van de maatschappij, met andere woorden de **drempelverlaging** naar het woon- en zorgcentrum werd met veel enthousiasme ontvangen. Hierbij komt dat het woon- en zorgcentrum in een **positief daglicht** werd gesteld.

LITERATUURLIJST

Boeken

- Boudry C., Vandenbroeck M. (2006). *Gepeuter: Een handboek over creatieve activiteiten met peuters*. Utrecht.
- Buijssen H. (2000). *De heldere eenvoud van dementie, een gids voor familie*. Tilburg: Tred uitgeverij.
- Dargent D. (2002). *Gezond ouder worden: gids voor actieve senioren*. Brussel: Novaprint.
- De Wilde d'Estmael E. (1993). *De grootouders in de familie: hun statuut en hun taak*. Mélin: JAC Offset.
- Marcoen A. (1996). *Grootouders tussen mogen en moeten*. Leuven–Appeldoorn: Uitgeverij Garant.
- Mercken C. (1999). *Gedeelde werelden: Peuters op bezoek in verzorgings- en verpleegtehuizen, projecthandleiding*. Utrecht: NIZW Uitgeverij.
- Swinnen T. (1999). *Gezond ouder worden is de toekomst*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Thomson J.B., Kahn T., Masheden M., Oldfield L., Glöckler M., Mighan R. (1998). *Gewoon kind zijn: Een praktische gids voor de eerste 7 jaar*. Zeist: Uitgeverij Christofoor.
- Woolfson R.C. (2001). *De pientere kleuter: Ontdek en stimuleer de ontwikkeling van uw kind tussen het 3^e en 5^e levensjaar*. Baarn: Tirion Uitgevers.

Onuitgegeven materiaal

- Belmans M., Claessen L., de Koning N., Van Eynde K. (2005). *“Cobra, dat kan ik ook!”: Werken met kinderen rond kunst: een uitdaging of verloren zaak?* Onuitgegeven eindverhandeling, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Lerarenopleiding Vorselaar.
- *Cursus Opvoedkundige Wetenschappen Specifiek* (2003-2004). Onuitgegeven nota's bij een cursus voor het derde jaar van de initiële Lerarenopleiding Kleuteronderwijs, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Lerarenopleiding Vorselaar.
- Geenen K. (2003-2004). *Cursus geriatrie eerste jaar*. Niet gepubliceerde cursus, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.
- Jansen G. (2005-2006). *Cursus geriatrie tweede jaar*. Niet gepubliceerde cursus, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.
- Mertens G. (2005). *Kunstexplosie: Kunstzinnige activiteiten voor en door personen met een verstandelijke beperking*. Onuitgegeven eindverhandeling Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.
- Sels N. (2005). *Samen maar toch anders: Integratie van kleuters bij mensen met een verstandelijke handicap*. Onuitgegeven eindverhandeling, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.
- Stynen N. (2002). *Bejaarden stellen tentoon: Een kritische voorstelling van creatieve activiteiten*. Onuitgegeven eindverhandeling, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.

- Van Loon H. (2003). *Intergenerationeel project: Creativiteit bij bejaarden en kleuters*. Onuitgegeven eindverhandeling, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Gezondheidszorg en Chemie.
- Wens A., Schits B., Everts C., Borghs B., Grisar E., Denier E. (2004) *Verstand op creativiteit, kunst en expressie in het sociaal werk*. Onuitgegeven eindverhandeling, Katholieke Hogeschool Kempen, Departement Sociaal Werk Geel.

Elektronische publicaties

- Bejaardenzorg. (sine anno). Derde leeftijd beleeft tweede jeugd: kleuterbezoeken bevorderlijk voor bejaarden. *Tijdschrift "Profiel"*. Gevonden op 10 maart 2007 op het internet:
<http://www.bejaardenzorg-ghet.be/files/kennis/Gepubliceerde%20artikels/tijdschrift%20profiel.htm>
- Seniorennet. (2007). *60 plus: Grootouderschap*. Gevonden op 10 maart 2007 op het internet:
http://www.cybersenioren.nl/Pages/Vrije_tijd/grootouderschap.php
- Woordenboek Spectrum. (2006). *Prisma woordenboek, woordenboek Nederlands*. Gevonden op 12 september 2006 op het internet:
<http://woordenboek.spectrum.pi.net/wbk.php?q=kunst&taal=nl>

Tijdschriftartikel

- Vanderhoven, G. (2007). De plaats van creativiteit in het therapeutisch proces van de cliënt. *Cahier kunstgrepen: symposium 26 januari 2007*, 10-12.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Een stukje verleden...

Het huidige Zusterhof Campus Hadschot was voormalig het rusthuis voor de zusters van Annonciaden uit Huldenberg.

Sinds 1998 kwamen er plaatsen vrij voor leken van in en rond Geel.

In 2001 vond er een fusie plaats tussen de rusthuizen Hadschot en Onze-Lieve-Vrouw te Geel. Ze werden 1 voorziening met de gemeenschappelijke naam Zusterhof. De namen van de respectievelijke rusthuizen veranderden in Zusterhof Campus Hadschot en Zusterhof Campus Onze-Lieve-Vrouw.

Het doel van deze fusie was te evolueren naar een woon- en zorgcentrum voor bejaarden. Naast het klassieke rusthuis en RVT-bedden, wilde men andere woonvormen aanbieden.

De partners van de fusie waren de gemeenschap Augustinessen uit Geel (de zogenaamde Gasthuiszusters) en Zusters Annonciaden uit Huldenberg.

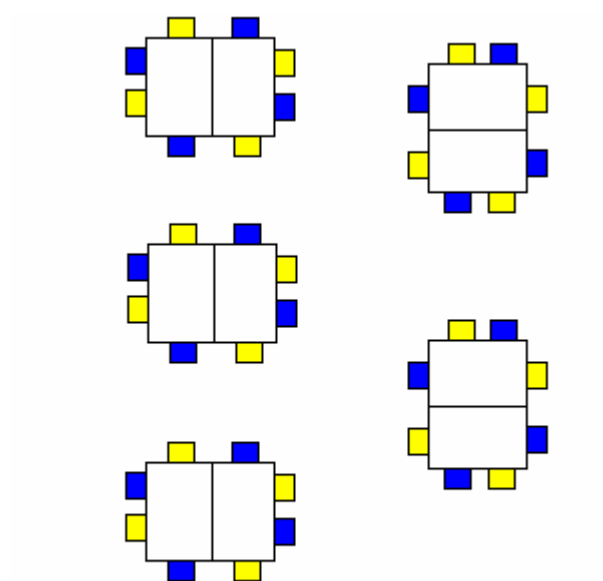
Bijlage 2: Een stukje verleden...

In 1917 richtten de zusters van Annuntiaten de Sint-Dimpna school. In 1935 wordt de school overgenomen door de zusters Annonciaden van Huldenberg. Er werd onmiddellijk een nieuw gebouwencomplex opgericht aan de kerk St Dimpna.

In 1965 werd kleuterschool Hadschot opgericht.

Vanaf 1985 werd de school opengesteld voor jongens.

In september 1991 werd de school overgedragen aan een nieuwe inrichtende macht: de VZW Katholiek Basisonderwijs Sint-Dimpna. Onder impuls van geëngageerde leden, mensen uit de Geelse gemeenschap, blijft de school verder werken aan haar idealen.

Bijlage 3: Tafelopstelling

Geel = kleuters

Blauw = bewoners

Bijlage 4: Voorbeeld briefing ergotherapeuten en animatrice

Briefing activiteit 2: zandkasteel

Algemeen materialen:

- Badjes om de handen in te spoelen (5)
- Handdoeken (10)
- Plastic handschoenen (voor degenen die geen vuile handen willen)
- Plastic voor op de tafels
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden (10)

Zandverf (28 november)

- Bedoeling: Er wordt met zandverf een zandkasteel geverfd
- Beschrijving: Er wordt eerst door de deelnemers een zandkasteel getekend. Wanneer ze dat gedaan hebben, mogen ze samen het kasteel inkleuren met verschillende zandverf. Het aanbrengen van de zandverf wordt gedaan met de vinger.
- Materiaal:
 - Potloden
 - Schaaltjes waar de zandverf op verdeeld kan worden
 - Stevig karton
 - Zandverf (plakkaatverf + zilverzand)

Globaal verloop

09.45u: Kleuters komen aan + plaatsnemen per groepje

10.00u: Algemene uitleg voor ganse groep doen + voorbeeld tonen

10.05u: Start van de activiteit: per groepje wordt de bedoeling van de activiteit uitgelegd door de begeleiding.

10.45u: Afronding van de activiteit + nuttigen drankje

11.00u: Vertrek kleuters

Vragen/opmerkingen:

- Het kan zijn dat we de tafels anders schikken?
- 4 kleuters in groepje van Lieve
- Hilde (dochter bewoonster) komt helpen
- Tekening van kasteel ophangen → veiligheid aan bewoners bieden
- In zandverf ook behangerslijm doen?
- Korte activiteit

Maandag in orde brengen:

- Handdoeken bijzoeken
- Schotelvodden bijzoeken
- Ophangen verpleging wie klaar moet zijn + wie naar cafetaria gebracht moet worden
- Verf klaarzetten
- Kasteel meenemen

Dinsdag doen:

- Tafels klaar zetten
- Plastic op tafels leggen
- Verf op de tafels zetten
- Kasteel weghangen
- Voorbeeld meenemen op kot
- Drankjes klaarzetten

Bijlage 5: Voorbeeld briefing kleuterleidster

Briefing activiteit 2: zandkasteel

Algemeen materialen:

- Badjes om de handen in te spoelen (5)
- Handdoeken (10)
- Plastic handschoenen (voor degenen die geen vuile handen willen)
- Plastic voor op de tafels
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden (10)

Zandverf (28 november)

- Bedoeling: Er wordt met zandverf een zandkasteel geverfd
- Beschrijving: Er wordt eerst door de deelnemers een zandkasteel getekend. Wanneer ze dat gedaan hebben, mogen ze samen het kasteel inkleuren met verschillende zandverf. Het aanbrengen van de zandverf wordt gedaan met de vinger.
- Materiaal:
 - Potloden
 - Schaaltjes waar de zandverf op verdeeld kan worden
 - Stevig karton
 - Zandverf (plakkaatverf + zilverzand)

Globaal verloop

09.45u: Kleuters komen aan + plaatsnemen per groepje

10.00u: Algemene uitleg voor ganse groep doen + voorbeeld tonen

10.05u: Start van de activiteit: per groepje wordt de bedoeling van de activiteit uitgelegd door de begeleiding.

10.45u: Afronding van de activiteit + nuttigen drankje

11.00u: Vertrek kleuters

Vragen aan Lieve:

- 4 kleuters bij u in het groepje? Ook kleur bij kleuter veranderen. Er komt ook een bewoonster bij, dus u hebt 3 bewoners en 4 kleuters, is dat een probleem?
- Hilde (dochter bewoonster) komt helpen, dan heb je meer tijd om mee rond te kunnen kijken
- Tekening van kasteel ophangen → veiligheid aan bewoners (en kleuters?) bieden
- In zandverf ook behangerslijm doen?
- Drankje voor herhaling vatbaar of liever niet?
- Korte activiteit: we denken dat deze activiteit korter gaat zijn, is dit een probleem?
- Tekeningen en boeken waren zeer goed, goede opvang voor de kleuters die vroeger klaar waren. Voor herhaling vatbaar?

Bijlage 6a: Uitnodiging bewoners activiteiten voor de kerstvakantie

Beste _____ en familie,

Ik ben Marijke Somers, 3^e jaarsstudente ergotherapie aan de Katholieke Hogeschool Kempen te Geel.

In mijn laatste jaar sta ik voor de opdracht een eindwerk te maken. Mijn eindwerk zal gaan over 'kunst' gemaakt door kleuters en bejaarden. Gedurende de volgende 5 weken voor de kerstvakantie en 5 weken erna, wil ik graag samen met jou en de kleuters van de kleuterschool in Hadschot dit realiseren.

De activiteiten zullen telkens in de voormiddag doorgaan. Dit van omstreeks 09.45u tot ongeveer 11.00u. De activiteiten vinden plaats in de cafetaria.

Ik som kort de data op waarop we zullen samenkomen:

- dinsdag 21 november
- dinsdag 28 november
- maandag 4 december
- dinsdag 12 december
- dinsdag 19 december

Dit zijn enkel de data van voor de kerstvakantie. De data van na de kerstvakantie volgen nog.

Als hoogtepunt van deze activiteiten zal er een tentoonstelling zijn van de kunstwerken die jullie samen met de kleuters hebben gemaakt!

Hopelijk hebben jullie er al veel zin in!

Tot dinsdag!

Groetjes Marijke

Bijlage 7: Brief personeelsleden woon- en zorgcentrum

Hallo,

Ik ben Marijke Somers, 3^e jaarsstudente ergotherapie aan de Katholieke Hogeschool Kempen te Geel.

In mijn laatste jaar sta ik voor de opdracht een eindwerk te maken. Mijn eindwerk zal gaan over 'kunst' gemaakt door kleuters en bejaarden. Gedurende de volgende 5 weken voor de kerstvakantie en 5 weken erna, wil ik graag samen met de bewoners en de kleuters van de kleuterschool in Hadschot dit realiseren.

De activiteiten zullen telkens in de voormiddag doorgaan. Dit van omstreeks 09.45u tot ongeveer 11.00u. De activiteiten vinden plaats in de cafetaria.

Ik som kort de data op waarop we zullen samenkomen:

- dinsdag 21 november
- dinsdag 28 november
- maandag 4 december
- dinsdag 12 december
- dinsdag 19 december

Dit zijn enkel de data van voor de kerstvakantie. De data van na de kerstvakantie volgen nog.

Als hoogtepunt van deze activiteiten zal er een tentoonstelling zijn van de kunstwerken die de bewoners samen met de kleuters hebben gemaakt!

Bijlage 8: Materiaallijst klei

- (Witte) klei (20kg)
- Badjes om de handen in te spoelen (5)
- Drankjes
- Fototoestel
- Handdoeken (5)
- Houten kader
- IJzeren draad voor klei te verdelen
- Kleispatels
- Koffietassen en koffie
- Naamkaartjes kleuters
- Naamkaartjes voor op tafel
- Plastic handschoenen (voor degenen die geen vuile handen willen)
- Plastic voor op de tafels
- Satéstokjes om het huis te tekenen
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden (5)

Bijlage 9: Materiaallijst zandverf

- Badjes om de handen in te spoelen (5)
- Drankjes
- Fototoestel
- Handdoeken (10)
- Koffietassen en koffie
- Naamkaartjes kleuters
- Naamkaartjes voor op tafel
- Plastic handschoenen (voor degenen die geen vuile handen willen)
- Plastic lepeltjes
- Plastic voor op de tafels
- Potloden
- Schaaltjes waar de zandverf op verdeeld kan worden
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden (10)
- Stevig karton
- Zandverf (plakkaatverf + zilverzand)

Bijlage 10: Materiaallijst zoutdeeg

- Alcoholstift
- Badjes om de handen in te spoelen
- Badjes om deeg in te maken (5)
- Bloem (5 kg)
- Drankjes
- Drie bekers
- Fototoestel
- Handdoeken
- Kinderbad (handen in wassen)
- Koffie
- Koffietassen
- Naamkaartjes tafel
- Oven
- Plastic handschoenen
- Plastic kommen
- Satéstokjes
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Tandienstokers
- Water
- Zilverpapier
- Zout (5kg)

Bijlage 11: Materiaallijst dikke verf

- Badjes
- Badjes om de handen in te spoelen
- Dik karton
- Dikke verf (plakkaatverf met behangerslijm)
- Dikke verfborstels
- Drankjes
- Fototoestel
- Handdoeken
- Kinderbad (handen in wassen)
- Kleurpotloden
- Koffie
- Koffietassen
- Materiaal om mee door de verf te gaan: kam, vork, lepel, speelgoedauto, ...
- Naamkaartjes tafel
- Plastic handschoenen
- Schaaltjes voor de verf
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Water
- Wit papier

Bijlage 12: Materiaallijst sterrenhemel

- Badjes
- Badjes om de handen in te spoelen
- Drankjes
- Ecoline (blauw)
- Fototoestel
- Handdoeken
- Handzeep
- Karton
- Koffie
- Koffietassen
- Naamkaartjes tafel
- Papier
- Schaaltjes voor de ecoline
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Verfborstels
- Wasco's
- Washandjes
- Water

Bijlage 13: Materiaallijst knikkerverven

- Badjes
- Badjes om de handen in te spoelen
- Drankjes
- Etiketten
- Fototoestel
- Handdoeken
- Handzeep
- Knikkers
- Koffie
- Koffietassen
- Naamkaartjes tafel
- Papier
- Papieren op maat van schoendoos
- Pennen
- Plakkaatverf (geel, groen, blauw, roze, paars, oranje, bruin, rood)
- Schoendozen
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Washandjes
- Water

Bijlage 14: Materiaallijst wereldbol

- Badjes
- Badjes om de handen in te spoelen
- Drankjes
- Etiketten
- Fototoestel
- Handdoeken
- Handzeep
- Kleurpotloden
- Koffie
- Koffietassen
- Krijstiften
- Naamkaartjes tafel
- Papier
- Pennen
- Plakkaatverf (geel, groen, blauw, roze, paars, oranje, bruin, rood)
- Schaaltjes (voor de verf)
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Stevig karton
- Verfborstels
- Vilstiften
- Wasco's
- Washandjes
- Water

Bijlage 15: Materiaallijst stempelbloem

- Aardappelen
- Badjes om de handen in te spoelen
- Drankjes
- Etiketten
- Fototoestel
- Handdoeken
- Handzeep
- Koffie
- Koffietassen
- Kurkendoppen
- Naamkaartjes tafel
- Papier
- Pennen
- Plakkaatverf (geel, groen, blauw, roze, paars, oranje, bruin, rood)
- Schaaltjes (voor de verf)
- Schorten voor de bejaarden
- Schorten voor de kleuters
- Schotelvodden
- Stevig karton, met daarop bloem getekend
- Verfborstels
- Washandjes
- Water
- Wattenstaafjes

Bijlage 16: Observaties deelnemers

Valide en psychisch gezonde bewoners

- **S. J.**

S. zag de activiteiten als een positieve verplichting: hij moest de kinderen komen helpen. Hij liet de kinderen zelf werken en liet zich erdoor leiden, maar **ze** werkten samen naar een resultaat. S. stimuleerde voortdurend de kinderen, zowel voor als na de activiteiten. Hij zocht constant contact en dit was meestal wederzijds. Bij de activiteit met zoutdeeg was S. teleurgesteld, hij kon deze activiteit motorisch en cognitief niet aan. Het feit dat er geen contact was, vond hij nog veel erger. De kinderen keken heel erg naar S. op en wilden dan ook graag met hem samenwerken.

- **C. L.**

C. is op eigen vraag gekomen: ze had van een mededeelnemster gehoord dat er kleuters kwamen en was erg geïnteresseerd. Ze wilde heel graag met hen werken en dat was vanaf het begin zeker wederzijds. C. was direct actief met de kleuters en er was altijd een vlotte interactie, 'echt' contact. Tijdens de verschillende activiteiten was ze erg bekrachtigend en lief naar de kleuters toe. Maar ze kon ook erg bezorgd en zorgzaam zijn. C. wilde absoluut dat de kleuters met een goed gevoel konden vertrekken. Op een bepaald moment tijdens de activiteit met de sterrenhemel kreeg C. een hand van een kleuter, hierbij kreeg ze de tranen in de ogen. Ze was duidelijk ontroerd door het kleine, maar zeer lieve gebaar.

- **R. S.**

R. is op eigen vraag gekomen. Ze had medebewoners over het project horen vertellen en was erg geïnteresseerd. Ze was tijdens alle activiteiten zeer lief, zacht en gemoedelijk naar de kinderen toe. Ze wilde er mee voor zorgen dat de kleuters met een positief gevoel naar huis konden gaan aan de hand van positieve bekrachtiging en bewondering. Naarmate de activiteiten vorderden, wilde ze niet één kleuter helpen, maar hielp ze ook andere bewoners en meerdere kleuters. Ze trekt met plezier veel werk naar zich toe, hierdoor voelt ze zich een waardig deelnemster. Betreft een actief aandeel aan het kunstwerk zelf, hielp R. enkel wanneer de kleuter haar bijdrage vroeg.

- **Y. N.**

Y. had gehoord dat de kleuters al een paar keer geweest waren en was wel geïnteresseerd om aan de activiteiten deel te nemen. Ze had naar eigen zeggen altijd al graag kinderen gezien. Y. zocht vlot contact met de kleuters, ook al werkte ze soms apart. Ze kon heel goed haar aandacht verdelen over één of twee kleuters. Eén kleuter wilde steeds met Y. samenwerken. Deze had een eigen wil en hiermee hield Y. telkens rekening. Ze bekrachtigde gedurende de ganse activiteit constant de kleuter. Ze genoot er erg van om bij de groep te mogen zitten. Het was voor haar een eer om mee de kleuters te mogen helpen. Ze was telkens erg bezorgd, zowel voor als na de activiteit om de kleuters. Dit liet ze blijken door bijvoorbeeld mee de tafels op te ruimen, zodat de kleuters konden kleuren of de mouwen omhoog te doen.

Licht dementerende bewoners

- **M. D. G.**

M. vroeg tijdens de verschillende activiteiten telkens veel bevestiging aan de begeleiding. Ze werkte heel nauwkeurig en wilde steeds een goed resultaat hebben. Ze bekrachtigde voortdurend de kleuters, liet hen voorgaan en vertelde van alles tegen de kleuters. M. genoot oprecht van het contact en zocht spontaan vanaf de eerste activiteit contact met de kleuters. Na de activiteit praatte ze na met andere bewoners van de leefgroep die ook aan de activiteit hadden deelgenomen.

- **J. V. B.**

Vanaf de eerste activiteit viel het op dat J. hulpvaardig was naar de kleuters, voor de activiteit begon. Maar vanaf dat de activiteit effectief begon, verloor ze de kleuter uit het oog en ging op in haar eigen werk. Hij volgde haar telkens doelgericht, alhoewel hij vaak door J. op de vingers was getikt, wanneer hij iets deed wat niet naar haar zin was. Er was tijdens de activiteit heel weinig contact vanaf het moment dat J. begon te werken. J. volgde altijd haar eigen idee, ze luisterde niet naar wat er vooraf gezegd werd en deed het zoals zij de opdracht had begrepen. Dit zorgde ervoor dat de resultaten van J. telkens verschilden van de andere bewoners.

Bij één activiteit, dikke verf, heeft J. de kleuter echt betrokken en hebben ze effectief samen gewerkt. Ze stonden op gelijke hoogte, J. nam geen dominerende houding aan. Wanneer hij iets deed dat haar niet aanstond, verbeterde ze hem op een correcte manier. Opvallend was dat de kleuter totaal geen probleem had met het dominerende gedrag van J., het gaf hem juist structuur.

- **S. S.**

S. reageerde vanaf het begin heel enthousiast op het feit dat de kleuters kwamen. Dat wilde ze niet missen. Toch konden we haar niet actief betrekken en reageerde ze heel kort op de kleuters en het materiaal. Vanaf dat we S. meer 'passief' lieten deelnemen, was er een grotere betrokkenheid naar de kleuters toe. Ze zocht meer contact, zowel verbaal als non-verbaal. Ze moest zich niet meer tot de activiteit richten en kon optimaal haar aandacht schenken aan de kleuter die naast haar werkte. Ze kon dan ook echt genieten van dit contact.

- **N. V.**

N. werd overduidelijk geactiveerd door de aanwezigheid van de kleuters. Ze deed de eerste activiteiten direct actief mee, ze vroeg wat ze kon doen en zocht contact met de kleuter die naast haar werkte. De kleuters bij haar aan tafel reageerden echter weinig tot niet, N. kreeg korte antwoorden. Vanaf de vijfde activiteit wilde ze niet meer komen, naar eigen zeggen omdat haar benen er altijd pijn van deden. Ze is nog naar de twee laatste activiteiten geweest, maar heeft deze in tegenstelling tot de anderen, 'passief' gevolgd. Ze observeerde de kleuters en zocht contact met hen, maar kreeg hier weinig reactie op.

- **M. P.**

Al van bij het begin had M. interesse in de activiteiten met de kleuters. Toch kon ze niet komen vanwege haar drukke programma en een hernia. Na de kerstvakantie wilde ze toch graag eens komen kijken. Ze was erg nieuwsgierig geworden na de enthousiaste reacties van andere bewoners. Vanaf het moment dat ze op de activiteit aanwezig was, begon ze onmiddellijk de kleuters te knuffelen, ze vertelde hen dat zij vele jaren les had gegeven. Ze wist de kinderen te boeien met haar verhalen. Zelf hield ze de

kleuters voortdurend in de gaten. Wanneer ze dicht bij J. V. B. (medezuster) werkte, had ze de neiging deze te sturen. De tweede activiteit, met de wereldbol, kwam M. langs om enkel te kijken, want ze had veel pijn in haar rug. Hiermee blijkt dat ondanks haar pijn M. nog geactiveerd werd om eens te komen kijken. Ze sprak tijdens de activiteit elke deelnemer aan tafel aan en probeerde met hen een praatje te maken. De laatste activiteit kon ze het niet laten om toch actief mee te doen.

Matig tot ernstig dementerende bewoners

- **C. G.**

Bij de eerste activiteit vroeg C. veel aandacht van de begeleiding. Daarom werd besloten de volgende activiteiten haar op de kamer voor de activiteit te brieven. Zo kreeg ze volledig aandacht en zou ze minder aandacht op de activiteit vragen. Dit bleek te helpen. C. zocht actief contact met de kleuters, maar dit was meestal op een kinderachtige manier. Hierdoor werd ze verschillende keren door Y. (medebewoonster) op de vingers getikt. Soms zorgde dat ervoor dat C. zich terugtrok en geen contact meer zocht.

Wanneer ze verbaal en met de hand begeleid werd, deed ze actief aan de activiteiten mee en zocht ze zelf een weg. Ze genoot telkens zichtbaar van de aandacht die ze kreeg. Zo was er een moment bij de sterrenhemel waarbij de kleuter de hand van C. vast nam en 'samen' met haar sterren begon te tekenen. Op dat moment straalde C., ze had een brede glimlach en liet de kleuter haar begeleiden. Hij was telkens heel lief en zachtvaardig naar haar toe. Naarmate de activiteiten vorderden en de kleuter zich meer thuis begon te voelen, begon hij vragen te stellen over het gedrag van C..

Ze zong gemakkelijk voor de kinderen en genoot ervan om bij de groep te zitten. Ze stal dan ook verschillende keren de show en genoot van de aandacht die ze van de kleuters kreeg. Er was één kleuter die van het begin bij C. ging zitten en steeds met haar heeft gewerkt. Hij is één keer ziek geweest. Toen zat C. er heel verloren bij. Ze kon geen contact maken met de andere kleuters, het was alsof ze voelde dat haar 'kleuter' er niet was.

- **G. V.**

G. heeft bij verschillende activiteiten actief meegedaan. Het was wel noodzakelijk dat de begeleiding een stimulerende houding naar G. aannam. Bij de activiteiten die ze niet fijn vond, heeft ze telkens de kleuter gericht gevolgd. In welke mate ze observeerde hing van haar gezondheid af. Die gezondheid was ook bepalend voor de mate van betrokkenheid. Bijvoorbeeld bij de dikke verf, gaf G. aan zich goed te voelen en nam ze actief deel. Opmerkelijk was dat bij de laatste activiteit het stempelen ze de link legde naar vroeger, omdat ze in haar vroeger beroep (filiaalhoudster Cera) veel had moeten stempelen. Ze deed dus actief beroep op haar lange termijn geheugen.

- **L. L.**

L. nam 'passief' deel aan de sessies. Ze zocht contact met de kleuter die naast haar werkte door zowel korte vragen te stellen als te wijzen naar de kleuters, glimlachen. Ze genoot ervan om bij de groep te zitten en observeerde dan ook goed wat de andere kinderen en bewoners aan het doen waren.

- **S. M.**

S. is telkens een 'passieve' deelnemster geweest. Ze zocht wel non-verbaal contact met de kleuters door een handdruk te geven of met de vinger te wijzen. Soms kon ze

ook erg zorgzaam zijn en wilde ze dat we de mouwen omhoog deden of de kleuters plastic handschoenen aandeden. De kleuters waren over het algemeen erg verlegen tegenover S. en zochten geen echt contact terug. Voor S. was het vooral belangrijk om bij een groep te horen, mensen rondom haar te hebben. Ze genoot extra van het sociaal contact dat ze van de andere medebewoners en kleuters kreeg.

- **V. E.**

V. kon slechts kortstondig geprikkeld worden bij rustige activiteiten. Wanneer er drukte heerste tijdens een activiteit begon hij te roepen, wat de kleuters eng vonden. Het was heel moeilijk om hem echt bij de activiteit te betrekken. V. gaf ook aan dat de sessie te druk en te vermoeiend was voor hem. Vanwege de ver gevorderde dementie is er bewust voor gekozen hem niet meer bij de activiteiten te betrekken, omdat ze meer een negatieve ervaring zouden zijn.

- **M. V.**

In het begin werkten er twee kleuters met M., maar dit was te vermoeiend voor haar. Tijdens de daaropvolgende activiteiten viel M. vaak vanaf het begin in slaap. Wanneer er getracht werd haar bij de activiteiten te betrekken, reageerde ze soms erg geïrriteerd. Ze zocht geen contact met de kleuters. Bij de laatste activiteit was ze in het begin wel alert en volgde ze gericht aan tafel wat er allemaal gebeurde. Maar net zoals bij de andere activiteiten sloot ze haar ogen nog voor de activiteit gedaan was.

Bewoners met beperkte motorische mogelijkheden

- **M. V. D. C.**

M. heeft aan verschillende activiteiten deelgenomen en maakte zich nooit druk in de resultaten. Bij haar draaide de activiteiten meer om het plezier maken. Ze zocht vlot contact met de kleuters. Het wederzijds contact zorgde ervoor dat de activiteiten voor haar geslaagd waren. Voor de kleuters was het echter moeilijk om M. goed te kunnen verstaan, waardoor ze zich, vooral in het begin, erg ongemakkelijk voelden. De kleuters leerden er na een tijdje mee omgaan en zochten op hun manier contact met M.

- **T. L.**

T. liet de kleuters gemakkelijk begaan en ze keek eerder rustig toe. Ze genoot telkens van de verschillende activiteiten, maar ook van het contact met de kleuters. Sommige activiteiten waarbij er motoriek vereist werd, waren voor haar te moeilijk ten gevolge van CVA. Mogelijk neemt T. liever een 'passieve' rol op zich. Na de activiteit zocht T. contact met de kleuters en puzzelde/kleurde ze samen met hen.

- **J. D.**

J. kwam telkens met veel plezier naar de activiteiten. Ze genoot van het contact met de kleuters en deed spontaan inspanningen voor hen. Zo reikte ze op tafel naar materiaal voor de kleuters en hielp ze mee kleuren kiezen. J. was ook erg bezorgd over de kleuters, omdat hun kleren niet vuil mochten worden, De activiteit met zoutdeeg vereiste veel fijne motoriek en dat was voor J. te moeilijk. Hierbij liet ze duidelijk merken dat dat haar ongelukkig maakte, ze zocht totaal geen contact met kleuters en probeerde het zoveel mogelijk zelf in de mate van het mogelijke.

Bij de activiteit waar ze een wereldbol moesten maken is J. op een gegeven moment boos geworden op haar kleuter, omdat deze hun werk aan het verpesten was. Ze zei dat ze nooit meer zou komen. Ze was de volgende activiteit terug aanwezig, maar heeft met een andere kleuter gewerkt. Ik weet niet of dit een bewuste keuze was.

Bijlage 17: Observaties kleuters

De kleuters waren in het begin redelijk verlegen en onwennig, maar bloeiden snel open. Ze begonnen zich na een tijdje thuis te voelen en namen gemakkelijk initiatief. Sommige kleuters bleven teruggetrokken, anderen voelden zich snel thuis. De meeste kleuters hadden een vaste bewoner om mee te werken en samen maakten ze veel plezier. Op te merken valt dat de kleuters steeds spontaan en erg levendig in de omgang waren. Wanneer de bejaarde die naast hen werkte iets fout deed, zeiden ze dat gemakkelijk. Toch hadden de bewoners daar nooit een probleem mee. Ook opvallend bij de kleuters is dat hun bereidwilligheid steeds aanwezig was. Ze hielpen waar nodig de bewoners, maar gaven ook richtlijnen, wanneer iets niet goed was. Sommige kleuters hadden een bewoner die niet materiaalverwerkend bezig was, toch vertelden ze vaak waar ze mee bezig waren.

Uit een vragenlijst aan de ouders blijkt dat de kleuters thuis veel vertelden over het project en dat dit steeds positief was. Ze keken er echt steeds naar uit om te komen, ook de kleuters die eerder teruggetrokken waren. Zelf vonden de ouders dit project een verrijking voor de ontwikkeling van hun kind.

Jong en minder jong maken samen kunstwerken

De campus Hadschot van het woon- en zorgcentrum Zusterhof in Geel opende dinsdagnamiddag een bijzondere tentoonstelling. Derdejaarsstudente ergotherapie Marijke Somers uit Essen liet de bewoners en kleuters samen kunstwerken maken.

Geel

Marijke Somers zit in het derde jaar ergotherapie aan de Katholieke Hogeschool Kempen (KHK) in Geel. De hogeschool viert vandaag, woensdag, trouwens de tiende verjaardag van de opleiding. Ergotherapie richt zich op de revalidatie van mensen met een lichamelijke, geestelijke en sociale handicap. Marijke Somers trok naar het zorgcentrum Zusterhof Hadschot en liet daar 25 senioren tien weken lang samenwerken met 19 kleuters van het naburige wijksschooltje. "Kinderen zijn heel spontaan", zegt de stagiaire. "Ze hebben een heel positieve uitwerking op senioren. In het begin waren de peuters nog erg verlegen, maar gaandeweg groeide de samenwerking. De pret-oogjes van de bewoners tijdens hun werk met de kleuters sprak boekdelen." "Voor mij is het belangrijk om te onderzoeken wat de meerwaarde van een dergelijk project op korte en op lange termijn is. Een streefdoel was er niet. De deelnemers konden vrij met elkaar werken."

WVdB

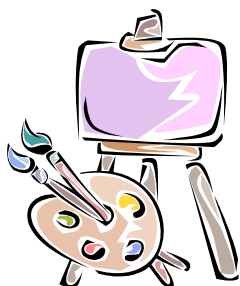
Marijke Somers opent met Netje Verschueren (101), Liese (4) en Kaat (4) een expo die meerdere generaties overbrugt. Foto Hilde VAN GEIRT

Bijlage 19: Affiche tentoonstelling

V.Z.W. ZUSTERHOF CAMPUS
HADSCHOT

EN

KLEUTERSCHOOL HADSCHOT

Presenteren

TENTOONSTELLING:

Kunst gemaakt door jong en oud

Opening: dinsdag 6 februari,

14.30u, cafetaria

Met werken van de bewoners en de kleuters van
de 2^e en 3^e kleuterklas van juf Lieve

Te bezichtigen in de gangen van V.Z.W. Zusterhof
Campus Hadschot.

Dit vrijblijvend tot 6 maart!

Bijlage 20: Uitnodiging tentoonstelling bewoners en familieleden

Beste en familieleden,

Graag nodigen we jullie uit voor de opening van de tentoonstelling:
"Kunst gemaakt door jong en oud"!

Hiermee willen we op een feestelijke manier de 8 weken durende activiteiten met de kleuterschool Hadschot afsluiten.

Hierbij mogen jullie natuurlijk niet ontbreken...

De opening van de tentoonstelling zal plaatsvinden op 6 februari om 14.30u in de cafetaria. Aansluitend vindt er nadien een kleine receptie plaats.

Moest u er niet kunnen geraken die dag, maar toch geïnteresseerd zijn, de kunstwerken zijn nog te bewonderen in de gangen van V.Z.W. Zusterhof tot 6 maart. De toegang is vrij

Hopelijk tot op de tentoonstelling!

Alvast vriendelijk bedankt

Marijke Somers
Stagiaire ergotherapie

Kristine Horemans en Inne Dresselaers
Ergotherapeuten

Marina Swinnen
Animatrice

Lieve Smets
Kleuterleidster

Bijlage 21: Uitnodiging tentoonstelling ouders kleuters

Beste ouders;

Ik ben Marijke Somers, 3^e jaarsstudente ergotherapie aan de Katholieke Hogeschool Kempen te Geel.

Zoals u wellicht al vernomen hebt, neemt u zoon/dochter deel aan het project "Kunst gemaakt door kleuters en bejaarden" samen met de bewoners van V.Z.W. Zusterhof.

Hierbij onderzoek ik wat de meerwaarde van een dergelijk project is, zowel op korte als op lange termijn.

Helaas loopt dit project bijna teneinde. We zouden daarom graag de werken gemaakt door uw zoon/dochter en de bewoners, tentoonstellen in V.Z.W. Zusterhof.

Hierbij wil ik jullie van harte uitnodigen.

De opening van de tentoonstelling zal plaatsvinden op 6 februari om 14.30u.

Jullie zijn daar van harte welkom om samen met ons het project af te sluiten.

De kinderen blijven tot 15.30u daar, dus zou ik jullie vriendelijk willen vragen om jullie zoon/dochter in V.Z.W. Zusterhof te komen halen. Waar we ons zullen bevinden zal aangegeven zijn!

Moest u er niet kunnen geraken die dag, maar toch geïnteresseerd zijn, de kunstwerken zijn nog te bewonderen in V.Z.W. Zusterhof tot 6 maart. De toegang is vrij.

Hopelijk tot op de tentoonstelling!

Alvast vriendelijk bedankt

Marijke Somers

Stagiaire ergotherapie

Bijlage 22: Voorbeeld diploma

Herinnering aan kunstproject:

Kunst gemaakt door jong en oud (2006-2007)

Bijlage 23: Aandenken bewoners

